

Building free of torture and impunity societies in Western Balkans

International Rehabilitation Council for Torture Victims

PRAVA LICA LIŠENIH SLOBODE U ZATVORSKOM SISTEMU CRNE GORE I DRUGIM ZATVORENIM INSTITUCIJAMA

Building free of torture and impunity societies in Western Balkans
An EU-funded project

Podgorica, Jun, 2016

Inicijativa mladih za ljudska prava, Crna Gora

Jun, 2016

Za izdavača
Edina Hasanaga Čobaj

Urednik
Milan Radović

Saradnici na projektu
Boris Raonić
Zoran Vujičić
Blažo Crvenica
Ivana Drakić

Štampa i dizajn
Copy centar DOO, Podgorica

Tiraž
400 primjeraka

Ovaj dokument je nastao uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj dokumenta isključiva je odgovornost Inicijative mladih za ljudska prava (YIHR) i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije.

*Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе,
Цетиње*

*ISBN 978-9940-608-03-3
COBISS.CG-ID 30517520*

Sadržaj

PRETHODNE INFORMACIJE	4
METODOLOGIJA	6
REZIME	8
ZAVOD ZA IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA (ZIKS)	12
POLICIJSKI OBJEKTI	46
KOMANSKI MOST	67
SPECIJALNA BOLNICA ZA PSIHIJATRIJU	72

PRETHODNE INFORMACIJE

Projekat „Izgradnja društva bez torture i nekažnjivosti na Zapadnom Balkanu“ realizovale su kao vodeći partner Inicijativa mladih za ljudska prava Crna Gora ((YIHRCG) članica Građanske alijanse)) i partneri Inicijativa mladih za ljudska prava Srbija (YIHRSR), Centar za rehabilitaciju od trauma i torture iz Albanije (ARCT) i Međunarodni Savjet za rehabilitaciju za žrtve torture iz Danske (IRCT). Projekat je finansijski podržala Evropska unija. Realizacije projekta počela je u novembru 2013. godine a trajaće do septembra 2016. godine.

Cilj projekta bio je da doprinese društvu bez torture kroz aktivnosti civilnog društva, koje su usmjerene protiv mučenja i drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja i promociji međunarodnih standarda, naročito Opcionog protokola uz Konvenciju UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka (OPCAT). Projekat je imao za cilj i promovisanje ljudskog dostojanstva u zatvorima kroz eliminisanje torture i neljudskog postupanja prema ranjivim osobama u pritvoru u Crnoj Gori, Srbiji i Albaniji.

Poseban cilj bio je da se poboljša pristup odgovarajućim pravnim servisima za rizičnu kategoriju zatvorenika da bi se postigle značajne promjene u praksama državnih zvaničnika u pritvorima. Između ostalog, projektom su bile predviđene aktivnosti istraživanja i dokumentovanja slučajeva torture i nehumanog i neljudskog postupanja ili kažnjavanje i pružanje besplatne pravne pomoći osuđenim licima. Kako bismo naše posjete što kvalitetnije realizovali, u januaru 2014. godine organizovali smo trening po nazivu „Monitoring mjesta za lišavanje slobode sproveden od strane civilnog društva“. Trening je vodio Džordž Tuguši (George Tugushi), ekspert i član Komiteta za prevenciju torture (CPT), a učesnici treninga bili su predstavnici nevladinog sektora koji učestvuju u realizaciji projekta. Tokom treninga, pažnja je bila posvećena međunarodnim standardima i izazovima monitoringa, ulozi organizacija civilnog društva i kapacitetima i praksi NPM-a u zemljama Balkana i Evropske unije.

U nastavku izvještaja detaljno ćemo opisati rezultate ovih aktivnosti i prikazati zatečeno stanje prilikom monitoring posjeta zatvorenim institucijama obavljenim u Crnoj Gori. Pored ovih aktivnosti, u okviru projekta sprovodili smo i treninge za zatvorsko osoblje i medicinsko osoblje u zatvoru, kao i za studente prava i medicine, jačanje kapaciteta NVO-a u ovoj oblasti kroz razmjene iskustava i kroz regionalni pristup. Takođe su u okviru projekta realizovane i studijske posjete.

Monitori koji su učestvovali u posjetama bili su Boris Raonić, Edina Hasanaga Čobaj, Milan Radović, Zoran Vujičić, Admir Hadžibegović, Gezim Čobaj, Arijeta Dacić, Adnan Striković, Mirko Kalezić, Dejan Bašanović, Marta Jovičević, Jelena Raičević, Dijana

Milošević, Danijela Radović, Biljana Alković, Milica Gačević, Andrijana Jokanović, Jovana Šebek, Elvis Beriša, Sabra Decević, Fuad Čekić i Maida Burdžović.

YIHR se zahvaljuje svima koji su doprinijeli izradi ovog izvještaja kao i vlastima institucija u kojima smo radili monitoring poštovanja ljudskih prava lica lišenih slobode, na saradnji i spremnosti da se nivo poštovanja prava unaprijedi.

METODOLOGIJA

Metodologija koju smo koristili da bi obezbijedili informacije za izradu ovog izvještaja zasnivala se prije svega na sporazumima o saradnji sa nadležnim državnim institucijama, domaćim propisima i ranije razvijenoj metodologiji Inicijative mladih za ljudska prava (YIHR) i njenih partnera na projektu.

Aktivnosti su bile usmjerene na istraživanje i dokumentovanje slučajeva kršenja ljudskih prava kroz redovan monitoring prostorija i uslova u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija (ZIKS)u, pružanje besplatne pravne pomoći žrtvama torture i nehumanog postupanja, komunikaciju sa službenicima ZIKS-a, medicinskim osobljem, kao i na regionalnoj razmjeni iskustva.

YIHR je 14. februara 2014. godine sa Zavodom za izvršenje krivičnih sankcija (ZIKS) i Ministarstvom pravde potpisala Memorandum o saradnji. Memorandumom su predviđena prava i dužnosti članica potpisnica za period trajanja realizacije projekta, sa ciljem da se doprinese poštovanju ljudskih prava i sloboda lica osuđenih na kaznu zatvora, koje propisuju Ustav Crne Gore, ratifikovane međunarodne konvencije i ugovori, kao i domaći propisi.

Memorandumom je, između ostalog, definisan oblik saradnje i komunikacije u slučajevima kada se pojave sumnje, navodi i činjenice o kršenju ljudskih prava lica koja se nalaze u ZIKS-u. Zatim, mogućnost obavljanja redovnih i vanrednih monitoring posjeta zajedničkim prostorijama i sobama za smještaj lica osuđenih na kaznu zatvora, razgovor članova monitoring tima sa službenicima i licima lišenim slobode uz njihov pristanak i bez prisustva službenih lica. Na kraju, Memorandumom su definisane i obaveze YIHR da realizuje edukativne radionice za službenike ZIKS-a.

Inicijativa mladih za ljudska prava, Ministarstvo unutrašnjih poslova – Uprava policije i Vrhovno državno tužilaštvo potpisali su 18. novembra 2015. godine Sporazum o saradnji koji predviđa unaprijeđenje zaštite od mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja u Crnoj Gori. Cilj Sporazuma bio je da doprinese bržem i efikasnijem sprovođenju preporuka međunarodnih ekspertskih tijela i komiteta, te unapređenju saradnje državnih institucija i civilnog sektora u cilju većeg stepena poštovanja ljudskih prava lica koja su lišena slobode od strane Uprave policije Crne Gore. Neke od aktivnosti koje su predviđene ovim dokumentom podrazumijevaju obavljanje nenajavljenih posjeta policijskim stanicama i centrima bezbjednosti Uprave policije. U ovakvim posjetama učestvovali su obučeni posmatrači YIHR, koji su imali pravo da sa licima lišenim slobode vode razgovore bez prisustva policijskih službenika i vrše uvid u sve prostorije u sastavu tih institucija i pregledaju dokumentaciju o zadržanja

vanju, odnosno lišavanju slobode, poštujući principe zaštite identiteta i dobijajući saglasnost lica na koje se podaci odnose.

Takođe, u radu smo koristili tehnike istraživanja na terenu, press kliping, pravne analize, intervjue, SOS liniju i zvanične izvještaje državnih institucija i međunarodnih organizacija. Za potrebe ovog izvještaja, informacije su prikupljanje do 10. maja 2016. godine.

REZIME

Kada je riječ o poštovanju prava lica lišenih slobode i uslova u kojima oni borave, ostvaren je napredak u odnosu na raniji period.

S druge strane, registrovani su brojni primjeri kršenja prava koji se kreću od teških oblika, poput torture i zlostavljanja, preko loših i neadekvatnih uslova u kojima borave lica lišena slobode do nepoštovanja međunarodnih i domaćih definisanih pravila i standarda.

ZIKS

Ministarstvo pravde i ZIKS ostvarili su značajan napredak po pitanju poštovanja prava lica lišenih slobode i uslova u kojima oni borave. Nova uprava ZIKS-a posvećena je stvaranju boljih uslova i otvorena je za saradnju sa nevladinim organizacijama koje se bave ljudskim pravima. Značajan broj službenika ZIKS-a primjenjuje silu i druga ovlašćenja u skladu sa zakonom. Ipak, registrovali smo slučajeve torture i nehumanog postupanja i kažnjavanja. Zbog toga je neophodno nastaviti sa edukacijom, promjenom praksi i popravljanjem materijalnih uslova i efektivnijom primjenom alternativnih sankcija i mjera obezbjeđenja. Nadležne državne institucije, prije svega tužilaštvo, po svim navodima za zlostavljanje i nehumano postupanje ili kažnjavanje u ZIKS-u, moraju sprovesti hitne, nepristrasne i djelotvorne istrage koje će voditi zakonskom kažnjavanju počilaca torture. Takođe, nadležni u ZIKS-u trebalo bi da sprovedu disciplinske postupke i utvrde odgovornost svih počilaca, na osnovu navoda o kršenju prava lica lišenih slobode. Ovakva praksa trebalo je da bude primijenjena i u slučaju iz januara 2015. godine kada su se službenici svetili osuđenim licima zbog napada na njih.

Pojedini djelovi ZIKS-a prenatrpanost su, što je u suprotnosti sa međunarodnim standardima. Evropski sud za ljudska prava već je izrazio stav da velika prenatrpanost sama po sebi predstavlja problem po članu 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Standard koji je CPT preporučio jeste minimum 4 m². Kada je riječ o ovom pitanju, trebalo bi se podsjetiti presude Suda u slučaju Bulatović protiv Crne Gore. Vidjeti presudu Suda u slučaju Bulatović protiv Crne Gore koja se tiče ovog pitanja. Iz toga razloga, neophodno je nastaviti sa mjerama smanjivanja prenatrpanosti ZIKS-a.

U pojedinim djelovima zatvora često dolazi do nasilja i netrpeljivosti među osuđenim licima. Uprava ZIKS-a trebalo bi da suzbija nasilje među zatvorenicima a službenici bi trebalo da se uzdrže od ohrabriranja istog i reaguju na svaki slučaj nasilja među osuđenim licima ali i da informacije o tome dostave upravi.

Zatvorski ljekari i kompletna zdravstvena zaštita trebala bi da bude pod ingerencijom Ministarstva zdravlja. Iako je zdravstvena zaštita unaprijeđena a broj medicinskih radnika povećan, neophodno je nastaviti sa reformama kako bi osuđena lica imala adekvatnu zdravstvenu zaštitu. Potrebno je uspostaviti kvalitetniju saradnju sa zdravstvenim sistemom u zajednici, prije svega sa Kliničkim centrom Crne Gore, kako bi osuđena lica dobila adekvatnu i pravovremenu zdravstvenu zaštitu.

Obaveza zaposlenih u zdravstvenoj službi da se brinu o zdravlju zatvorenika može nerijetko doći u sukob sa razlozima zatvorske uprave i bezbjednosti. Zbog toga, kako bi izbjegli situacije teških etičkih pitanja i izbora, njihova nezavisnost mora biti garantovana. Kako bi se garantovala njihova nezavisnost po pitanju zdravstvene njege, CPT smatra da takvo osoblje u najvećoj mogućoj mjeri djeluje u skladu sa preovladavajućim načinima pružanja zdravstvene zaštite u zajednici na slobodi. "Kakva god bila formalna pozicija u kojoj zatvorski ljekar obavlja svoje aktivnosti, njegove medicinske odluke moraju biti vođene isključivo medicinskim kriterijumima. Kvalitet i efikasnost zdravstvenog rada trebalo bi da budu ocijenjeni od strane kvalifikovanih zdravstvenih vlasti. Slično tome, medicinske vlasti trebalo bi da upravljaju sredstvima koja im stoje na raspolaganju, a ne tijela nadležna za bezbjednost ili administrativne poslove." (standardi CPT-as paragraph 72.)¹

Uslovi za adekvatan i dostojanstven boravak osoba sa invaliditetom u zatvorima, još nijesu stvoreni. Zbog toga je neophodno da svi objekti u nadležnosti ZIKS-a budu u skladu sa standardima. Takođe, osobe zavisne od droga nemaju obezbjeđen adekvatan tretman. Metadonska terapija nije dostupna onima koji prije ulaska u zatvor nisu otpočeli sa njom, ne postoje programi usmjereni na tretman bolesti zavisnosti, niti postoje grupe za samopomoć. Neophodno je razviti efikasne programe resocijalizacije, u saradnji sa svim institucijama i nevladinim organizacijama, jer je procenat povratnika i dalje vrlo visok. Osuđena lica se nakon izlaska iz zatvora osjećaju zbunjeno, uplašeno, bespomoćno. Ovakva osjećanja, kao i suočavanje sa problemom koji imaju, upravo su jedan od razloga pojave recidivizma među ovom populacijom i ponovnog vraćanja u zatvorsku instituciju.

Potrebno je nastaviti sa obukama za službenike ZIKS-a, koji rade u službi obezbjeđenja i obavljaju visoko odgovorne i rizične poslove. Kod ovih programa, akcenat je potrebno staviti na zabranu diskriminacije i torture, prevenciju konflikta i komunikacione vještine, tretman maloljetnika lišenih slobode i na sprovođenje novih zakonskih propisa. Neophodno je i povećati broj zaposlenih u svim sektorima, posebno u sektoru obezbjeđenja i stručni kadar kao što su psiholozi, pedagozi i socijalni radnici, u cilju rehabilitacije i resocijalizacije osuđenih lica.

¹ CPT Standards: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>, strana 46

Uprava policije

Prava lica lišenih slobode od strane službenika Uprave policije još uvijek nijesu garantovana u praksi i pored relativno dobrog zakonodavnog i institucionalnog okvira za kontrolu rada policije, pa i pored toga što su materijalni uslovi unaprijeđeni. Zbog toga je neophodno osigurati da se prilikom lišavanja slobode poštuju osnovna ljudska prava. Nadležni u Ministarstvu unutrašnjih poslova (MUP) i Upravi policije treba redovno da šalju poruke da se zlostavljenje i nehumano postupanje prema građanima od strane službenika neće tolerisati. Uprava policije mora da sarađuje sa svim državnim institucijama i tijelima, kao što su Osnovno državno tužilaštvo i Savjet za građansku kontrolu rada policije, ali i da redovno saopštava imena policijskih službenika koji su nezakonito postupali i kršili ljudska prava. Ovo posebno važi za slučajeve zlostavljanja i nehumanog postupanja nakon protesta u oktobru 2015. godine. Tužilaštvo i policija treba što prije da identifikuju sve policijske službenike koji su kršili ljudska prava tokom protesta i da procesuiraju njihovu odgovornost.

Uslovi u prostorijama za zadržavanje lica lišenih slobode su unaprijeđeni, međutim, u pojedinim stanicama policije uslovi su i dalje zabrinjavajući i neophodne su hitne aktivnosti na renoviranju i izgradnji novih prostorija. Registri koji se vode od strane službenika policije nijesu standardizovani i praksa je različita. Neki registri još uvijek nedostaju, kao na primjer posebni registri o zatraženoj medicinskoj pomoći od strane lica lišenih slobode.

Komanski most

Ostvaren je značajan napredak po pitanju poštovanja prava štićenika JU Komanski most. Pozdravljamo činjenicu da se u ovoj instituciji više ne vrši smještaj djece. Naš predlog je da Ministarstvo rada i socijalnog staranja i JU Zavod Komanski most, u saradnji sa drugim nadležnim organima, omoguće korisnicima besplatnu pravnu zaštitu i mogućnost da zatraže preispitivanje odluke o njihovom smještaju u Zavodu pred nadležnim sudom i da o tome budu redovno informisani. Ujedno predlažemo da odluka o produženju smještaja bude u razumnom vremenskom intervalu razmatrana od strane nadležnog suda, bez obzira na to da li je ili ne taj postupak iniciran od strane samog korisnika. Snaženje kadrovskih kapaciteta, prvenstveno medicinskog osoblja, treba nastaviti, ali i uvesti redovne programe obuke za sve zaposlene.

JU Specijalna bolnica za psihijatriju

U Specijalnoj bolnici za psihijatriju boravi oko 50% osoba koje ne zahtijevaju dalji tretman u ovoj ustanovi, što u velikoj mjeri opterećuje rad ove bolnice i onemogućava da pacijenti, kojima je to neophodno, dobiju adekvatnu zdravstvenu zaštitu i uslove u kojima borave. Zbog toga je potrebno da država razvije sistem socijalne brige i staranja i poveća dostupnost adekvatnih alternativa za osobe koje se nalaze u ovoj bol-

nici a ne zahtijevaju dalji tretman u toj ustanovi. Podsjećamo da je Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava Crnoj Gori dao isti predlog 2014. godine. Takva situacija omogućila bi povećanje broja pacijenata koji bi učestvovali u terapijskim i rehabilitacionim aktivnostima koje su prilagođene njihovim potrebama a moguće bi bilo proširiti spektar takvih aktivnosti. Neophodno je povećati broj zaposlenih, prvenstveno medicinskog osoblja i uspostaviti adekvatan sistem obezbjeđenja u skladu sa preporukama CPT.

ZAVOD ZA IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA (ZIKS)

UVOD

Zavod za izvršenje krivičnih sankcija (ZIKS) je u sastavu Ministarstva pravde. U ZIKS-u se izvršavaju sljedeće krivične sankcije: kazne zatvora, kazna zatvora od 40 godina, kazna maloljetničkog zatvora, mjera bezbjednosti obaveznog liječenja alkoholičara, mjera bezbjednosti obaveznog liječenja narkomana, kao i mjera obezbjeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku-pritvor, a vrše se i psihijatrijska posmatranja i vještačenja.

Struktura Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija uređena je po organizacionim jedinicama: Kazneno popravni dom (KPD) Podgorica; Istražni zatvor Podgorica; Zatvor za kratke kazne; Zatvor Bijelo Polje; Zdravstvena služba i Centar za obrazovanje kadrova. Monitoring tim izvršio je 21 monitoring posjetu tokom realizacije projekta. YIHR je realizovala monitoring posjete u saradnji sa NVO 4 Life, LGBT Forum Progress, Institutom socijalne inkluzije, Udruženjem paraplegičara i NVO ROM “Koračajte sa nama – Phiren amenca”. U monitoring posjete uključivali smo i predstavnike Islamske zajednice i sudske vještake medicinske struke. Tokom posjeta pratili smo i istraživali postupanje službenika ZIKS-a prema licima lišenim slobode, uslove, tretman, radni angažman i slobodno vrijeme, zdravstvenu zaštitu i ostale bitne elemente u svakodnevnom funkcionisanju ZIKS-a.

Tokom realizacije projekta, YIHR je ostvarila dobru komunikaciju i saradnju sa predstavnicima Ministarstva pravde i ZIKS-a. Stekli smo utisak da su shvaćeni ciljevi projekta i da su se zbog toga predstavnici ova dva resora partnerski odnosili tokom realizacije projektnih aktivnosti. Službenici zatvora bili su ljubazni, otvoreni i raspoloženi za saradnju. Ipak, u januaru 2015. godine monitoring tim nije dobio dozvolu da posjeti osuđena lica koja su premještena iz zatvora iz Podgorice u Bijelo Polje zbog učešća u incidentu 14. januara 2015. godine.² Kako nam je bilo saopšteno, posjeta tim licima nije se mogla ostvariti u vrijeme tužilačke istrage o incidentu i dok su lica smještena u samice. Ujedno nam je rečeno da su o događaju obaviješteni Uprava policije, Državno tužilaštvo i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda.

Iako je YIHR odobreno mjesec dana nakon incidenta da posjeti osuđena lica koja su učestvovala u incidentu, **neophodno je da nadležni u zatvoru omogućе nezavisnim tijelima i organizacijama za ljudska prava da posjete sva lica koja izdržavaju kaznu zatvora, posebno ona koja su u riziku od torture ili osvete službenika zbog incidenta, kao što je ovaj u kom su učestvovala pomenuta lica.**

Više o ovom incidentu možete vidjeti u dijelu Tortura.

U ZIKS se obavljaju poslovi obezbjeđenja pritvorenih i osuđenih lica, zdravstvena zaštita, tretman i reintegracija zatvorenika, stručne obuke i rad zatvorenika, stručno osposobljavanje i usavršavanje službenika Zavoda i drugi poslovi.

Monitoring tim je posjetio Kazneno popravni dom u Podgorici (KPD), zatvorsku ambulantu, Zatvor za žene, Istražni zatvor Podgorica, Zatvor za kratke kazne Podgorica i Zatvor Bijelo Polje.

MATERIJALNI USLOVI

a. Generalne informacije

Iako se broj osuđenih i pritvorenih lica neznatno smanjio u odnosu na raniji period (prije 2013. godine) još uvijek postoji problem prenatrpanošću zatvora. Naime, broj zatvorenika na dane monitoring posjeta kretao se od 1.100 do 1.440. Kako su nam saopštili predstavnici ZIKS-a, ukupni kapaciteti su 1.350 mjesta, a od tog broja 655 u KPD Podgorica, u Istražnom zatvoru Podgorica 350, 185 u Zatvoru za kratke kazne i 160 mjesta u Zatvoru Bijelo Polje (80 zatvor i 80 istraga). Na izdržavanju kazne nalazilo se u prosjeku oko 1.100 lica a kapaciteti su hiljadu mjesta. Međutim u pojedinim sobama bila je prisutna prenatrpanost i manje od 4m² po osuđenom licu. CPT je u izvještaju za 2013. godinu ukazao na to da bi bilo dobro da se smanji popunjenost kapaciteta ćelija tako da svaki zatvorenik ima minimum 4 m² prostora za život, ne uračunavajući pritom prostor koji zauzima sanitarni dodatak.

Tokom realizacije monitoring posjeta (od 2014. do sredine 2016. godine) došlo je do značajnog unaprijeđenja materijalnih uslova. Brojne nedostatke na koje smo naišli kada je riječ o materijalnim uslovima, vlasti ZIKS-a su uklonile tokom trajanja projekta. Na primjer, monitoring tim uočio je u Zatvoru u Bijelom Bolju da pojedine sobe, kupatila ali i ambulanta nijesu adekvatno opremljeni, pa je preporuka tima bilo njihovo renoviranje. Nadležni u zatvoru naložili su renoviranje osam prostorija, među kojima su sobe zatvorenika, kupatilo i ambulanta. YIHR pozdravlja ovakav odnos ZIKS-a i napore koje su uložili da bi poboljšali materijalne uslove.

Najobuhvatniji radovi izvođeni su na adaptaciji prostora od 120 metara kvadratnih za potrebe zatvora za izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora u sklopu KPD u Podgorici.

Između ostalog, radovi su izvođeni i u paviljonu A, gdje je popravljen krov, izgrađena i opremljena nova zatvorska kuhinja, adaptirano prijemno odjeljenje, tri boravka, internistička ambulanta, stomatološka ambulanta, kao i dvije prostorije za tretman, tri boravka i dvije sobe, dio krova. U paviljonu B adaptirano je kupatilo za zatvorenike, radni prostor službenika i namještenika zatvorske kuhinje. U paviljonu D temeljno je

adaptirano kupatilo i čajna kuhinja koju koriste zatvorenici i u dnevnom boravku su postavljene pločice. U odjeljenju za žene adaptiran je dio krova, uređena je i opremljena prostorija za porodične posjete. U Poluotvorenom odjeljenju adaptirano je kupatilo, adaptirane su dvije sobe za bračne posjete, betoniran je i proširen prostor teretane i postavljena krovna konstrukcija, napravljen je i poligon za tenis. Maloljetnički zatvor takođe je adaptiran (dvije spavaće sobe, jedna soba za lica sa invaliditetom, jedna samica, kancelarija za službena lica i hodnik). U Istražnom zatvoru adaptiran je ravni krov i urađena hidroizolacija, obnovljen je boravišni i toaletni prostor koji koriste maloljetna lica u pritvoru, rekonstruisane su i opremljene dvije sobe za bolnički stacionar, osposobljen je prostor predviđen za šetnju pritvorenih lica, napravljena je rampa za potrebe osoba sa invaliditetom.

Takođe, poboljšani su uslovi za boravak i rad zatvorenika u Zatvoru u Bijelom Polju (ZBP), obnovljeno je sedam soba, od čega su četiri četvorokrevetne i tri trokrevetne, adaptirano je kupatilo sa tuš kabinom i ambulanta. U Istražnom dijelu zatvora rekonstruisano je osam soba. Rekonstruisane su i potpuno opremljene dvije prostorije za vjerske obrede, rekonstruisana je i opremljena neophodnim stvarima prostorija za bračne posjete, a rekonstruisane su i dvije samice. U zatvorenom odjeljenju Zatvora u Bijelom Polju betonirano je šetalište i ofarbani su zidovi, uređena je nova teretana koja je zatvorena i natkrivena, a urađen je i boravak sa pratećim sadržajima.

Biblioteke zatvora u Podgorici i Bijelom Polju dopunjene su sa 586 novih knjiga.

b. Kazneno popravni dom Spuž (KPD)

U Paviljonu F KP Doma materijalni uslovi su zadovoljavajući. Monitoring tim uočio je da svaki osuđenik ima svoj krevet. U sobama je boravilo tri do četiri osuđenika. Na svakom spratu postoje kupatila i, kako su sama osuđena lica kazala, topla voda je uglavnom dostupna i mogu se tuširati kada god žele. Svaka soba je imala toalet i centralno grijanje.

Monitoring tim obišao je i kuhinju koja je u završnoj fazi izgradnje, koja je prostrana i posjeduje savremene tehničke uređaje. Kako je planirano, u kuhinji će raditi osuđena lica.

Ulazak u kuhinju omogućen je i osobama sa invaliditetom. S obzirom na to da postoji mogućnost da i osobe sa invaliditetom, koje su na izdržavanju kazne zatvora, rade u kuhinji neophodno je da ona bude u potpunosti prilagođena za nesmetano kretanje ovih lica. Tako je na primjer, neophodno da i jedan od tri toaleta, koji su u sklopu kuhinje, bude prilagođen.

Nova kuhinja, koja u trenutku posjete nije bila puštena u funkciju, ima tehničke mogućnosti za pripremu hrane za vjernike Islamske zajednice. Ugovorom između Vlade Crne Gore i Islamske zajednice, koji je zaključen 30. januara 2012. godine, Vlada

se obavezala na to da će obezbijediti ishranu za pripadnike Islamske zajednice i u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, u skladu sa potrebama vjernika. Preporuke pripadnika Islamske zajednice koji su bili članovi monitoring tima su da se omogući odvojeno pripremanje hrane i da se hrana skladišti u odvojenim hladnjacima. S obzirom na to da u Crnoj Gori postoje mesoprerađivači koji su dobili certifikat od ovlaštenih agencija da ispoštuju ove zahtjeve, prilikom raspisivanja tendera treba naglasiti da proizvodi treba da ispunjavati halal standarde. Kada se kuhinja pusti u funkciju potrebno je radno angažovati minimum jednog pripadnika islamske vjeroispovijesti u kuhinji.

Predstavnici ZIKS-a kazali su da imaju veoma dobru saradnju sa svim vjerskim zajednicama u Crnoj Gori (pravoslavnom, islamskom i katoličkom) i da sve vjerske zajednice vrše obrede prilikom obilježavanja važnijih datuma. Vjerski službenici dolaze po nekoliko puta nedeljno u ZIKS na zahtjev zatvorenika, odnosno kada se udovolji pojedinačnim molbama zatvorenika. Osim toga, u bibliotekama ZIKS-a postoji adekvatna vjerska literatura koja je dostupna zatvorenicima, i koja je shodno dobroj saradnji, donirana od gore pomenutih vjerskih zajednica. Zatvorenicima je omogućeno i da prilikom određenih praznika, odnosno dana kada poste, imaju adekvatnu hranu, te se na ovaj način za sve slučajeve prema zatvorenicima postupa shodno Zakonu o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti. U ovom dijelu zatvora postoji prostorija za vjerske obrede i molitve. Islamska zajednica u saradnji sa ZIKS-om već nekoliko godina organizuje da službenik Islamske zajednice predvodi Bajram namaz. U posljednjih godinu dana, službenici Islamske zajednice svakog petka predvode zajedničku molitvu petkom. Kako je zaključeno od strane predstavnika Islamske zajednice u monitoring timu, uprava ZIKS-a pokazala je veliko razumijevanje za ovu potrebu.

Za potrebe obavljanja kolektivnih molitvi obezbijeđen je prostor koji se koristio za posjete. Na osnovu zaključka člana monitoring tima, ova prostorija ispunjava potrebe koje imaju Islamski vjernici u ovom trenutku. Postojeći objekat je privremeno prilagođen ovoj namjeni jer postoji projekat za izgradnju multifunkcionalnog prostora koji bi se koristio i za obavljanje kolektivnih molitvi. Kako nam je saopšteno projekat je već izrađen.

Lica koja su korisnici invalidskih kolica ne mogu koristiti prostoriju koja je namijenjena za vjerske obrede, jer se prilikom ulaska u istu nalaze tri stepenika bez urađene rampe. Potrebno je uraditi rampu na ulasku u prostoriju koja će imati ogradu sa ruko hvatom ili izmjestiti vršenje vjerskih obreda u prostoriji koja je pristupačna za osobe sa invaliditetom.

c. Zatvor za kratke kazne Podgorica

U Zatvoru za kratke kazne smještena su samo muška osuđena lica. U ovom zatvoru su i lica iz južne i centralne regije koja su osuđena za prekršaje, kao i strani državljani.

Kako nam je rečeno, zatvor ima četiri bloka, dva odjeljenja i 198 kreveta. U vrijeme posjete, u zatvoru je bilo 127 zatvorenika. Njih 81 bili su u poluotvorenom, a 46 u zatvorenom odjeljenju. Poluotvoreno odjeljenje ima veći broj soba (14), dok je u zatvorenom dijelu devet prostorija. U sobama se nalazi najmanje četiri, a najviše devet kreveta.

U okviru zatvora nalazi se i disciplinsko odjeljenje sa tri samice koje su u lošem stanju. Toko posjete uvjerali smo se da u pojedinim sobama ima i po deset zatvorenika. Tu se nalaze zatvorenici koji su osuđeni na kaznu zatvora do maksimalnih šest mjeseci. U prošloj kalendarskoj godini 1300 lica prošlo je kroz ovaj zatvor.

Zaposleni u ustanovi kazali su da im najveći problem predstavlja prenatrpanost zatvora. U trenutku posjete, radno angažovanih osuđenih lica bilo je oko 60%.

d. Istražni zatvor

Posjeta Istražnom zatvoru obavljena je 26. februara 2016. godine. Na dan posjete u Istražnom zatvoru boravilo je 270 pritvorenih lica. Saopšteno nam je da smještajni kapaciteti za 350 lica obuhvataju 81 sobu. Od ovog broja, 12 je žena i jedan maloljetnik, koji je u trenutku posjete imao 17 godina. Maloljetnik je bio smješten u sobi koja je namijenjena za smještaj maloljetnika.

Glavni problemi su veliki broj lica koji se nalaze u pritvoru, prenatrpanost u pojedinim sobama, nedostatak protokola kao što je protokol o fiksaciji, nedostatak registara, nedovoljan broj zaposlenih u svim službama, između ostalog i u zdravstvenoj službi i na kraju, iako su uslovi značajno poboljšani, ipak je neophodno dodatno ulaganje i renoviranje.

Iako je monitoring timu saopšteno da je broj pritvorenika manji u odnosu na smještajne kapacitete, primijetili smo da su pojedine ćelije bile pretrpane. U jednoj sobi koja ima nepunih 29 kvadrata (ukupan prostor sa toaletom i metalnom konstrukcijom do prozora, koja služi da se onemogućí komunikacija kroz prozor) bilo je smješteno osmoro lica, a službenici obezbjeđenja su nam kazali da ponekad u ovakvim sobama taj broj može da bude i veći, čak više od deset lica. U drugoj sobi iste veličine bile su smještene svega četiri osobe. **Uprava treba da vodi računa o tome da proporcionalno raspoređuje pritvorena lica, kako bi se ispoštovao standard od minimum četiri kvadratna metra po zatvoreniku.**

U samici koja ima 7m² smještena su dva pritvorena lica, a po dva lica smještena su u velikom broju samica.

Jedna soba od 29 m² se renovira, a kako nam je saopšteno, u njoj su ranije bile smještene tri osobe. U jednoj samici u trenutku posjete nije bilo smješteno ni jedno lice, kako su nam kazali službenici, za što je ta soba trebalo da bude renovirana. Međutim, obilaskom te samice utvrdili smo da je u veoma lošem stanju. U istražnom zatvoru u

svakoj prostoriji prozori su sa unutrašnje strane zaštićeni metalnim kavezom koji onemogućava pritvorenom licu da priđe prozoru. Službenici su objasnili da na taj način onemogućavaju pritvorenim licima da eventualno komuniciraju s nekim spolja. Na zidovima pojedinih soba prisutna je vlaga, smanjena je dnevna svjetlost zbog male površine prozora, vazduh je ustajao zbog nedostatka ventilacije a pojedine sobe nijesu dovoljno uredne, provjetrene i čiste.

Higijenska sredstva dijele se na nedjeljnom nivou. Radno angažovana pritvorena lica nemaju pravo na besplatan higijesni paket.

Jedno osuđeno lice se tokom posjete požalilo članovima monitoring tima da prilikom dolaska nije dobio čistu posteljinu, jastuk i ćebe.

Pravilnik o bližem načinu izvršavanja pritvora u članu 26 definiše da pritvoreno lice ima pravo na kupanje jednom nedjeljno (subotom ili nedjeljom). Dok samo izuzetno od toga pritvorenom licu će se omogućiti i češće kupanje iz zdravstvenih razloga. Saopšteno je da se u praksi kupanje dozvoljava i više puta, posebno kada je ljeto i skoro svaki dan, kao i za radno angažovana lica. Prema riječima pritvorenika, trebalo bi poboljšati uslove u kupaonama, koje na primjer nemaju zakačke za peškire i police za odlaganje šampona tokom kupanja.

Članovi monitoring tima su tokom posjete primijetili da čuvari puše u hodnicima. Neophodno je prekinuti takvu praksu odmah uz jasno prenijetu naredbu od strane vlasti ZIKS-a.

*U dijelu u kom se nalaze žene, u sobama su smještene tri do četiri pritvorenice. Osim kreveta, sobe posjeduju sto i televizor. Sobe su bile loše provjetrene, sa malom količinom dnevne svjetlosti. Sve zatvorenice imaju pristup tuševima na dnevnom nivou. **Stav Evropskog suda za ljudska prava je:** „Sud ponavlja da član 3 propisuje da država obezbijedi da zatvorenici budu pritvoreni u uslovima koji su u skladu sa poštovanjem ljudskog dostojanstva, da ih način i metod izvršenja mjere ne podvrgavaju bolu i teškoćama intenziteta koji premašuje neizbježan nivo patnje koji je svojstven lišenju slobode i da, s obzirom na praktične zahtjeve zatvaranja, njihovo zdravlje i dobrobit budu adekvatno obezbijeđeni. (vidjeti Presudu Bulatović protiv Crne Gore, paragraf 120.)*

Upitnik koji smo realizovali tokom posjete u Istražnom zatvoru sadržao je i pitanja o uslovima u pritvoru. Od njih 13 koji su davali odgovore, samo jedno lice smatralo je da uslovi u ćeliji nijesu dobri, dok su dva lica odgovorila da je higijena loša. *Najlošije ocijenjeni su pristup poslovima i radno angažovanje, zdravstvena zaštita i hrana.* Na odnos službenika ZIKS-a prema pritvorenim licima, samo jedno pritvoreno lice dalo je zamjerke.

e. Ženski zatvor

Nakon obilaska ženskog zatvora stiže se utisak da su uslovi boravka u zatvoru na zadovoljavajućem nivou. Sobe su u dobrom stanju, numerisane su, čiste i provjetrene, zidovi soba su prijatnih boja. Sobe nemaju kupatila, već samo toalet i umivaonik. Kupatila su odvojena. U kupatilu postoje četiri tuš kabine i jedna veš mašina. Rečeno nam je da zatvorenice imaju pravo na tuširanje kad god za tim imaju potrebu, ali su u obavezi da se najave šefici odeljenja.

Broj osuđenica koje su se nalazile u zatvoru prilikom posjeta kretao se oko 25. U ovom zatvoru su smještene krivično i prekršajno osuđene žene. Ne postoje odvojeni djelovi, već su osuđenice zajedno smještene. Ukupni kapaciteti su 37 kreveta i još dva kreveta u disciplinskom odjeljenju (samice). Broj broj soba je devet i još dvije sobe u disciplinskom odjeljenju (samice). Kvadratura soba je između 16 i 25 kvadratnih metara. U ženskom dijelu zatvora postoji i zajednička prostorija u kojoj se nalaze drvene klupe, televizor i frižider.

Među osuđenicama bilo je i pripadnica manjinskih naroda. One nijesu imale zamjerke na postupanje službenica, niti na odnose ostalih osuđenica. Primijetili smo da su Romkinje bile zajedno smještene u sobama. Kako nam je rečeno, to je na lični zahtjev osuđenica romske nacionalnosti kako bi im bilo olakšano da komuniciraju jer neke od njih nijesu znale crnogorski jezik.

Kako su u prethodnom periodu žene zatvorenice bile uskraćene za sportsku opremu, zatvor je nabavio dvije sprave za vježbanje koje one koriste. U sobi za posjete nalazi se kancelarija šefice ali i sprave za vježbanje. Takođe, soba za posjete koristi se i kao radna soba.

U ženskom zatvoru postoji biblioteka od oko 1200 naslova. Literatura je raznovrsna, od književnosti, beletristike, knjiga o pripremi hrane do različitih priručnika. U biblioteci je zaposlena zatvorenica koja prima novčanu nadoknadu za obavljanje posla bibliotekara.

Na dan posjete u ženskom zatvoru je bila i zatvorenica sa bebom. Soba u kojoj boravi majka sa bebom je adekvatna, posjeduje krevetac i ostale stvari neophodne za njegu bebe. Šefica ženskog zatvora kazala je da se redovno kontroliše da li ima dovoljno hrane za bebu i da joj se medicinska pomoć pruži pravovremeno, ukoliko je to potrebno. Žena koja je sa bebom smještena u zatvor, nije imala primjedbe na postupanje službenica, niti na uslove u kojima borave ona i njena beba.

f. Zatvor Bijelo Polje

Zatvor Bijelo Polje podijeljen je na istražni i zatvor za kratke kazne. Zatvor se nalazi u samom centru grada na vrlo prometnoj lokaciji. U njemu su smještena lica iz jedanaest opština sa sjevera države. Lica koja borave u ovom zatvoru su osuđena lica kojima je

izrečena kazna zatvora u trajanju do šest mjeseci i prekršajno kažnjena lica. Ipak, od ovog pravila se odstupa kada su u pitanju lica koja su iz bezbjedonosnih razloga premještena iz Zatvora Podgorica ili osuđenici iz sjevernih krajeva Crne Gore izuzetno slabog imovinskog stanja, koji su na lični zahtjev premješteni bliže svom rodnom gradu. Tokom 2015. godine desila su se dva bjekstva. J.Z. iz Mojkovca, pobjegao je 7. oktobra 2015. godine dok je sproveden u posjetu navodno teško bolesnom članu porodice. Osnovni sud u Bijelom Polju osudio je G.Š., bivšeg načelnika Zatvora Bijelo Polje, na šest mjeseci kazne zatvora, zbog zloupotrebe službenog položaja, koja će se izvršiti ukoliko isti ne počini novo krivično djelo u roku od dvije godine. Rukovodilac sprovedničkog obezbjeđenja S.D. i sporovodnici D.T. i S.A. osuđeni su na kaznu zatvora od po tri mjeseca jer su omogućili bjekstvo osuđenom licu. Njihova kazna će se izvršiti ukoliko i oni ne počine novo krivično djelo.

U drugom slučaju osuđenik I.V. pobjegao je iz Zatvora Bijelo Polje 24. decembra 2015. godine. I.V. je došao u posjed službenom pištolju, razoružao zatvorske čuvare i pobjegao iz zatvora. Postupak je u toku.

Prilikom posjeta ovom zatvoru uslovi nijesi bili zadovoljavajući. Zgrada zatvora je stara, sobe su bile prenatrpane a osjećala se vlaga. No, tokom monitoring perioda vlasti su izvršile adaptaciju i renoviranje zatvora, koje je opisano u odjeljku a. Generalne informacije, čime su se uslovi značajno popravili.

Prema riječima nadležnih u Zatvoru u Bijelom Polju, Akcionim planom iz 2012. godine bilo je planirano da se u roku od pet godina izgradi novi zatvor u Bijelom Polju, međutim, do završetka projekta i monitoringa nije započela gradnja zatvora.

Posebno je bila kritična prostorija ambulante. Kuhinja takođe nije ispunjavala sve tehničke uslove. U većini soba u kojima borave zatvorenici slaba je prirodna svjetlost. Veličina soba kreće se od 30 do 36 m² i u njima boravi od četiri do osam zatvorenika, zavisno od veličine soba. Na ulazima u sobe za osuđena lica nalaze se rampe za lica sa invaliditetom. Rampe ne zadovoljavaju tehničke standarde. Zatvor ima dva sprata, prizemlje i sprat, sedam soba i 56 kreveta. Pritvor ima 14 soba i sedam samica. Dvije sobe imaju pet kreveta, tri sobe tri kreveta, dvije sobe imaju četiri kreveta a dvije sobe po dva kreveta. Sobe imaju i centralno grijanje. Sobe u kojima borave zatvorenici su uredne i čiste. U samici se nalazilo jedno lice. Nadležni u zatvoru su nam saopštili da se samica rijetko koristi. Samice su jako slabo osvijetljenje a podovi su oštećeni. U vrijeme posjete samica je korišćena jednom u tri mjeseca.

U pritvoru se nalazilo devet stranaca, koji su iz Srbije. Jedno strano lice je izdržavalo kaznu zatvora. Strani državljanin izdržava kaznu zatvora zajedno sa ostalim osuđenim licima jer nema posebnog dijela za strance.

Sve sobe imaju kupatila i kako nam je saopšteno od strane osuđenih lica topla voda je uvijek dostupna a dozvoljeno im je da se tuširaju kada god žele.

Osuđenici su kazali da imaju pravo na korišćenje mobilnih telefona svakoga dana u intervalu od 15 do 22 sata.

Osuđena lica sa kojima smo razgovarali tokom monitoring posjeta ovom zatvoru nisu imali zamjerke i pritužbe na kvalitet hrane. Higijena u kuhinji i kantini je zadovoljavajuća. U Zatvoru Bijelo Polje nema peraonice, osim perionice za posteljину. Zbog toga, porodice lica koja se nalaze u ovom zatvoru uzimaju garderobu prilikom posjeta i peru je kući. U skladištu se nalazi i veš mašina za pranje radnih odijela radnika u kuhinji, mada se i strancima odobrava korišćenje tih mašina za pranje, s obzirom na to da njihove porodice nisu u mogućnosti da im donose čistu garderobu. Zatvorenici dobijaju čiste čaršave i jastučnice, a prilikom posjete monitoring tim je utvrdio da je posteljina čista.

Rečeno nam je da se vodi računa o poštovanju vjerskih obilježja, pa je ishrana prilagođena. Po nalogu doktora, vodi se računa o specijalnoj ishrani i za dijabetičare. U kuhinji radi i lice koje je angažovano da pomaže profesionalnom kuvaru. U njihovom magacinu se u različitim frižiderima drži posebno goveđe i posebno svinjsko meso, zbog vjerske različitosti u zatvoreničkoj populaciji.

g. Smještaj i uslovi za izdržavanje kazni za osobe sa invaliditetom

Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, koji je usvojen u junu 2015. godine, u članu 5 propisano je da je zabranjena diskriminacija osuđenog kome je izrečena kazna zatvora, kazna zatvora od četrdeset godina, novčana kazna i mjera bezbjednosti, između ostalih osnova i po osnovu zdravstvenog stanja i invaliditeta. Član 27 definiše da se zatvorenici sa invaliditetom smještaju na način koji je primjeren vrsti i stepenu invaliditeta.

Iako se u posljednje vrijeme adaptiraju prostorije kako bi bile pristupačne za osobe sa invaliditetom, još uvijek kao najveći problem ostaju nepristupačne prostorije za lica sa invaliditetom. To je zaključeno nakon obilaska svih djelova ZIKS-a. Postoje brojne barijere i lica sa invaliditetom se suočavaju sa diskriminacijom.

Na primjer u F odjeljenu KP Doma, prilikom ulaska u hodnik nalazila se rampa za savladavanje visinskih razlika – stepenica, koja bi shodno Pravilniku o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom, trebala da bude duža. Takođe, prilikom izlaska u dvorišni dio F paviljona, nije bila urađena rampa, s obzirom na to da postoje dvije stepenice. Stoga je licima sa invaliditetom, koja su korisnici kolica onemogućeno samostalno kretanje prilikom izlaska u dvorište. U dvorištu se nalazi i teretana gdje nije urađena rampa s

obzirom na to da postoji jedan stepenik. Soba u prizemnom dijelu F odjeljenja koja je adaptirana za lica sa invaliditetom imala je urađen toalet u kojem se nalazi tuš, stolica za tuširanje, umivaonik - lavabo, ogledalo, kao i jedan fiksni držač sa desne strane WC šolje koja služi za pomoć licu koje je korisnik invalidskih kolica. Preklopni držač sa pristupne strane WC šolje nije urađen. U sobi su se nalazila tri kreveta, od kojih su dva koristila lica sa invaliditetom. Praksa je da se pored lica sa invaliditetom nalazi i neko lice koje nema fizičkih ili nekih drugih problema, kako bi pružilo pomoć osobi sa invaliditetom, što mi i podržavamo. Ovo je jedina soba u F odjeljenju koja je namijenjena osobama sa invaliditetom. Takođe, smatramo da bi u ovim sobama trebalo smjestiti po dvije osobe jer, ukoliko jedno lice koristi invalidska kolica, prostor u sobi je vrlo uzak.

Nakon monitoringa sobe koja je namijenjena osobi sa invaliditetom u Ženskom zatvoru uočili smo da u istoj nije postojao toalet odgovarajućih dimenzija. Zaposleno osoblje je objasnilo da to nije još uvijek urađeno zato što u ženskom dijelu nijesu imali lica sa invaliditetom, ali da je to svakako u planu za naredni period. Lice koje je korisnik invalidskih kolica može da se kreće dvorišnim dijelom ženskog zatvora. Zatim, na prolazu do ambulante nije bilo moguće kretanje za osobe sa invaliditetom. Takođe, na ulazu u ljekarsku ordinaciju nalazi se prag, pa je potrebno uraditi manju rampu za samostalan ulazak lica koja su korisnici invalidskih kolica. Tokom naših posjeta nije bilo osuđenica koje su osobe sa invaliditetom i soba je bila prazna.

Prilikom posjete ustanovljeno je da se u Zatvoru za kratke kazne nalaze tri lica sa invaliditetom.

Na ulazu u Zatvor za kratke kazne, gdje je nekoliko stepenica, nalazila se rampa za kretanje lica koja su korisnici invalidskih kolica. Međutim, nije bila izgrađena u odnosu na standarde pristupačnosti i nijesu bili postavljeni rukohvati. Licima koji koriste invalidska kolica je otežano kretanje dvorišnim dijelom ovog zatvora jer je podloga zemljana.

U poluotvorenom dijelu Zatvora za kratke kazne nalazi se jedna soba koja je predviđena za smještaj lica sa invaliditetom. Soba je četvorokrevetna i u njoj su boravila tri lica sa invaliditetom i jedno lice koje nema invaliditet, ali je bilo zaduženo za pomoć licima sa invaliditetom, ukoliko im je pomoć neophodna. Dvije osobe su sa amputiranim donjim ekstremitetima (jednom licu su amputirane obje noge, drugoj osobi jedna). Treće lice koristi štake prilikom kretanja zbog povrede noge. Iz ZIKS-a je saopšteno da je soba za osobe sa invaliditetom nakon našeg izvještaja rekonstruisana i uređena po standardima CPT-a.

Tokom posjeta Zatvoru Bijelo Polje nije bilo lica sa invaliditetom koja su izdržavala kaznu zatvora ili su se nalazila u pritvoru. U ranijem periodu, bilo je lice sa invaliditetom na izdržavanju kazne (lice sa amputiranom nogom). Bez obzira na te činjenice,

zatvor nije bio adekvatno prilagođen za smještaj osoba sa invaliditetom. U zatvoru postoji više barijera za boravak osoba sa invaliditetom. Na primjer, prije ulaza u dežurnu službu nalazio se manji prag visine do pet centimetara. U dijelu gdje su smještene lica na izdržavanju kazne, jedna od soba predviđena je za lica sa invaliditetom. Na samom ulazu u tu prostoriju nalazila se urađena rampa sa rukohvatom. Širina rampe je zadovoljavajuća ali je izuzetno strma, pa je korisnik invalidskih kolica ne može samostalno koristiti, a da ne bude izloženo riziku ispadanja iz kolica. U ovoj sobi bilo je smješteno osam lica, koja nijesu osobe sa invaliditetom, na izdržavanju kazne zatvora. Potrebno je uvesti praksu kojom bi, osim osobe sa invaliditetom, u ovoj sobi boravio manji broj drugih zatvorenika, kako bi se lica sa invaliditetom u njoj nesmetano kretali i u njoj boravili. Takođe, na samom ulazu u prostoriju, koja je namijenjena za boravak i sportske aktivnosti lica koja su na izdržavanju kazne, nalazila se rampa sa rukohvatom koja služi za pomoć korisnicima invalidskih kolica pri ulasku. Kao i rampa koja se nalazila na ulazu u sobu za smještaj, ni ova nije urađena u skladu sa standardima pristupačnosti, odnosno nagib joj je mnogo veći u odnosu na dozvoljeni, koji se kreće između 5 i 7%.

Nakon naših posjeta i datih preporuka, uprava zatvora je uradila dvije rampe za kretanje korisnika invalidskih kolica i to na ulazu u dežurnu službu i za izlazak iz dežurne službe, u dijelu gdje se nalaze prostorije za izdržavanje kazne.

h. Smještaj maloljetnika

U dijelu F paviljona nalazi se odvojen dio za maloljetnike. Na dan posjete, bilo je četvoro maloljetnih osoba. Dio za maloljetnike ima šest soba. Pet soba bile su prazne a četvorica osuđenih maloljetnika su u jednoj sobi, što im je, kako su nam oni sami saopštili, bilo odobreno nakon njihovog zahtjeva. Lica u maloljetničkom zatvoru su punoljetna i kaznu zatvora će u ovom dijelu izdržavati do navršene 23. godine života. Dvojica njih osuđeni na po 20 godina zatvora, jedno lice na deset godina zatvora i jedno lice na manju kaznu zatvora.

Tokom posjete razgovarali smo sa jednim osuđenim maloljetnikom, koji je kazao da su uslovi u zatvoru dobri i da ih službenici ne maltretiraju. Istakao je da izlaze u šetnju dva do tri sata dnevno. Jedina njihova zamjerka bio je nedostatak kvalitetne teretane i sprava za vježbanje.

U Zatvoru u Podgorici radovi na novom zatvoru za maloljetnike su u završnoj fazi. Upoznati smo s tim da će ovaj dio zatvora imati sve uslove neophodne za adekvatan tretman maloljetnih lica. Zatvor je potpuno odvojen od ostalih djelova, u kojima su smještena odrasla osuđena lica. Tokom posjete, monitoring tim je primijetio da su pojedini radovi na novom zatvoru, koji se odnose na pristupačnost osobama sa invaliditetom, nijesu adekvatno prilagođeni. Na ulazu u Zatvor, nalazi se rampa koja je strma, pa je potrebno produžiti i postaviti ogradu sa rukohvatom. Jedna od soba je

predviđena za osobe sa invaliditetom i ta prostorija se trenutno adaptira. Potrebno je i da toalet u ovoj sobi bude u potpunosti prilagođen osobama sa invaliditetom.

U Zatvoru u Bijelom Polju nije postojao odvojeni dio za maloljetna lica (osim u pritvoru jedna soba za maloljetna lica). Tokom razgovora sa upravnikom zatvora i službenikom iz odjeljenja za realizaciju tretmana, saznali smo da prilikom prijema maloljetna lica nisu odvojena od ostalih pritvorenika, ali da stručna služba vodi računa o tome gdje će ovakva lica biti smještena.

Preporuke:

- ◆ Iako je u posljednje vrijeme urađeno mnogo stvari po pitanju uslova u ZIKS-u, potrebno je nastaviti sa renoviranjem i adaptiranjem svih prostorija, kako bi boravak u njima bio adekvatan i u skladu sa prihvaćenim međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava.
- ◆ Monitoring tim je zaključio da su pojedini djelovi ZIKS-a prenatrpani i u suprotnosti sa međunarodnim standardima. Evropski sud je već izrazio stav da velika prenatrpanost predstavlja sama po sebi problem, po članu 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Standard koji je CPT preporučio jeste minimum 4 m². Vidjeti presudu Suda u slučaju Bulatović protiv Crne Gore koja se odnosi na ovo pitanje.
- ◆ Sve objekti, sobe, toaleti, dvorišta, kuhinje i drugo, u kojima su ili mogu biti smještene osobe sa invaliditetom, potrebno je adaptirati u skladu sa Pravilnikom o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom. Takođe, potrebno je adaptirati dovoljan broj soba za lica sa invaliditetom u svim djelovima ZIKS-a. U toku realizacije ovih aktivnosti, uprava zatvora treba da ostvari komunikaciju i saradnju sa nevladinim organizacijama koje štite prava osoba sa invaliditetom, u cilju adekvatnog prilagođavanja objekata za osobe sa invaliditetom.
- ◆ Neophodno je unaprijediti uslove za smještaj maloljetnih lica u Zatvoru u Bijelom Polju i odvojiti ih od odraslih. Do tada bi maloljetna lica trebalo smještati u Istrazni zatvor u Podgorici.
- ◆ Potrebno je voditi računa prilikom raspoređivanja osuđenica u sobe, kako ne bi bile raspoređene po nacionalnoj osnovi, čime se lako može doprinijeti stvaranju jaza između Romkinja i ostalih osuđenica. Ukoliko se to radi zbog pomoći u komunikaciji, treba praktikovati da makar po jedna osuđenica druge nacionalnosti bude u sobi sa osuđenicama koje su Romkinje.
- ◆ Imajući u vidu da je više osuđenih lica iznosilo žalbe na nedovoljna higijenska sredstva, neophodno je obezbijediti ovakva sredstva u dovoljnim količinama za sva lica lišena slobode.
- ◆ Potrebno je izmijeniti Pravilnik i definisati da pritvorena lica imaju pravo na kupanje više puta tokom sedmice, a najmanje dva puta, kako je to definisano Evropskim zatvorskim pravilima Savjeta Evrope. Takođe, neophodno je obezbijediti uslove u kupaonama za adekvatno održavanje lične higijene (zakačke za peškire, police za sapune i šampone, itd.)

- ◆ Izgraditi dodatni prostor za vježbanje i ukoliko je potrebno, taj prostor natrkiti kako bi se omogućila adekvatna rekreacija.

TORTURA I PRAVA LICA TOKOM POSTUPKA LIŠAVANJA SLOBODE

Broj prijavljenih slučajeva torture i zlostavljanja je manji nego u ranijem periodu. Službenici ZIKS-a su prošli više programa edukacije a nova uprava ZIKS-a je slala poruke da se tortura neće tolerisati.

Ipak, slučajevi torture su se u izvještajnom periodu dogodili. Posebno zabrinjava slučaj iz januara 2015. godine kada su se službenici ZIKS-a svetili osuđenim licima zbog napada na njih. Takođe, u anketi koju smo radili sa pritvorenim licima došli smo do izjava koje ukazuju na kršenje prava. Jedno lice je saopštilo da nije pregledano od strane doktora kada je stiglo u pritvor, tri lica da nijesu poučena o pravima, jedno lice se osjećalo diskriminisanim u odnosu na ostala lica tokom boravka i istražnom zatvoru, jedno da je bilo podvrgnuto psihičkom i jedno lice je odgovorilo da je bilo podvrgnuto fizičkom nasilju u pritvoru.

Incident – 14. januar 2015. godine

Nakon incidenta koji se u ZIKS-u dogodio 14. januara 2015. godine, tokom posjete ovoj ustanovi, monitoring tim je obavio razgovor sa pet osuđenih lica koji su incidentu učestvovali. Cilj razgovora bilo je prikupljanje informacija koje se odnose na moguća kršenja ljudskih prava nakon incidenta. Razgovor je obavljen sa Ž. L., G.D., D.P., M.K. i J.D. Razgovori su vođeni sa svakim osuđenikom pojedinačno i bez prisustva službenika ZIKS-a.

Petorica ispitanih lica pričali su o zlostavljanju i prekoračenju ovlašćenja službenika ZIKS-a.

U razgovoru sa njima, saznali smo da su zatvorenici, dan nakon incidenta a prije zatvaranja u samicu, bili vezivani i tučeni.

Citat 1: „Prilikom prebacivanja u samicu bili smo vezani i tuklo nas je trideset ljudi. Nismo pružali otpor. Nakon toga, u samici nije dolazio doktor da me pregleda. Bio sam vezan prva tri dana. Palili su mi svjetlo i puštali vodu, kako ne bih mogao da zaspi. Od pregleda nije mi odrađeno ništa, osim što sam dobio tablete protiv bolova. Poslije šest do sedam dana sudsko-medicinski vještak me je pregledao i fotografisao povrede. Neke od njih već nisu bile vidljive.”

Citat 2: „Sledeći dan, 15. januara oko 10 sati ujutro me vode u disciplinsko odjeljenje i uvode me u boks za šetnju. Tada me je 5-6 čuvara tuklo pendrecima po leđima desetak puta. Takođe su me udarili i dok smo prolazili jednim od hodnika koji nije pokriven kamerama. Nakon toga me vode u samicu. Stalno sam bio u strahu da će opet dolaziti

čuvari i da će me tući. Loše mi je bilo psihički, posebno od brige šta će da se dogodi ubuduće. Svaki čas čekaš da te neko prebije.“

Da su osuđena lica prebijana nakon incidenta, potvrdili su i ostali osuđenici. Takođe, sagovornici tvrde da su prva dva do tri dana tokom boravka u samici bili vezani; čuvari bi ih, u tom intervalu, odvezivali isključivo da bi obavljali fiziološke potrebe. Kako navode, čuvari su im puštali vodu, kako ne bi mogli da spavaju i ostavljali upaljeno svjetlo. Jedan od sagovornika tvrdi da su im službenici u navedenom periodu, proizvoljno upadali u samice, tukli ih i ponižavali.

Citat 3: „Čuvar je povremeno ulazio, tukao me i ponižavao. Bio sam vezan tri dana. Sudsko-medicinski vještak me je pregledao tek nakon šestog dana. Puštali su mi vodu, ukoliko bi osjetili da zaspim pojačavali su je. Uveče, prolaskom pored samice udarali bi u vrata ako bi vidjeli da sam zaspao i na taj način me mučili takođe.“

Citat 4: „Nisam učestvovao u incidentu, ali sam imao problem sa službenicima nekoliko dana prije pa sam u paketu sa ostalim zatvorenicima bio tučen prije prebacivanja u samicu. Sudsko-medicinski vještak mi je rekao da sam dobio osamnaest udaraca jačeg intenziteta.“

Tom prilikom, ovaj osuđenik nam je kazao da je nakon prebijanja bio prebačen u Urgentni centar. Nakon pregleda ljekara specijaliste, utvrđeno je da je zadobio povredu plućne maramice. Preostala dva sagovornika kazali su da ih ljekar nije pregledao nakon incidenta, te da je došao dva do tri dana nakon zatvaranja istih u samicu. Uzimali su uglavnom, na sopstveni zahtjev, tablete protiv bolova i za smirenje.

U razgovoru smo takođe saznali da je uobičajena praksa da se tokom pregleda u ambulanti nalaze i zatvorski čuvari. Takva praksa je u suprotnosti sa preporukama CPT.

Citat 5: „Taj dan je došao doktor da me pregleda, dva do tri sata nakon toga. Doktoru nijesam ništa prijavio zbog straha od posljedica, jer je u toku pregleda bio prisutan i jedan službenik.“

S druge strane, po izjavama osuđenih lica, dobru praksu je primijenio osnovni državni tužilac i doktor sudske medicine čijem ispitivanju i pregledu nijesu prisustvovali službenici ZIKS-a. Takođe, tužilac je u skladu sa preporukama ispitaos osuđena lica o povredama i preduzeo dalje korake.

Citat 6: „Kod tužioca prilikom ispitivanja nijesu bili prisutni zatvorski službenici. Tužilac je tražio da skinem majicu i onda je vidio povrede i sve to zabilježio. Tražio je moj zdravstveni karton, ali tu nije ništa pisalo o tome.... Tog dana, negdje oko 18:00 sati došla je dr Čukić u pratnji tužioca. Tužilac se predstavio, rekao je i da sam u tužilaštvu pričao sa njegovim zamjenikom. Doktorka Čukić je zabilježila i slikala sve

povrede. Dok je to trajalo nije bilo čuvara u sobi. Nakon toga nije bilo više maltretiranja ali sam i dalje bio u samici, makismalnih 30 dana.“

Jedan od ispitanih osuđenika je tražio posjetu psihijatru, što mu, kako je tvrdio, nije bilo odobreno. U jednom slučaju pregled sudsko-medicinskog vještaka uslijedio je tek šest do sedam dana od dana incidenta, nakon čega su se određene povrede povukle, po izjavi osuđenog lica. Prema njegovim riječima, kod njega je sudsko-medicinski vještak evidentirao više od osamnaest udaraca jačeg intenziteta.

Sagovornici su nam potvrdili da ih je nakon incidenta posjetio predstavnik institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda (Ombudsman).

Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda (Ombudsman) u mišljenju od 24. novembra 2015. godine zaključila je: „Na osnovu izjava osuđenih lica, nalaza vještaka medicinske struke i svih utvrđenih činjenica i okolnosti, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore zaključuje da su 14. januara 2015. godine poslije 17:00 sati u disciplin-skom odjeljenju i 15. januara 2015. godine službenici ZIKS- a, neopravdano upotrijebili silu i sredstva prinude prema osuđenim licima: D.P., D.D., P.D., G.D., B.L., V.Z., S.V., M.S., L.L., M.K., D.J., Ž.L. i M.K., **da su ih zlostavljali – nečovječnim i ponižavajućim postupanjem i time povrijedili njihova ljudska prava.**

U odnosu na osuđene D.J., Ž.L. i M.K., obzirom na intenzitet primijenjene sile, sredstva prinude i težinu posljedica – tjelesnih povreda koje su zadobili, nečovječno i ponižavajuće postupanje prema njima, po svojim obilježjima predstavlja - torturu.

U postupanju službenih lica ZIKS-a sadržani su svi elementi zlostavljanja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja: učesće službenih lica, namjera kažnjavanja, bespomoćnost žrtve, dok se četvrti element - intenzitet nanijetog bola, koji zlostavljanje razdvaja od torture, razlikuje od žrtve do žrtve“.

Zaštitnik je preporučio: „Da Uprava Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, bez odlaganja, preduzme mjere za identifikaciju i utvrđivanje odgovornosti svih službenika ZIKS-a, koji su dana 14. januara 2015. godine, nakon 17 sati u disciplin-skom odjeljenju Kazneno popravnog doma u Podgorici i 15. januara 2015 godine, primijenili fizičku snagu i gumenu palicu prema osuđenim licima D.J., D.P., Ž.L., D. D., P.D., G.D., B.L., V.Z., S.V., M.K., M.S., L.L. i M.K..

Da Uprava Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija obezbijedi dosledno poštovanje nacionalnih propisa, potvrđenih međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, koji se odnose na lica lišena slobode, odnosno obezbijedi poštovanje njihovih prava.

Da ljekari Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija u izvještajima o pregledima osuđenih lica, redovno upisuju vrijeme (čas i minut) kada je pregled izvršen.

Zavod za izvršenje krivičnih sankcija je dužan da, u roku od 15 dana od dana prijema ovog Mišljenja, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore dostavi izvještaj o preduzetim radnjama i mjerama za izvršenje preporuka.“

Iz Institucije Zaštitnika ljudskih prava obavijestili su YIHR 12. maja 2016. godine, da je pored pokrenutog krivičnog postupka protiv službenika, preduzeto i sljedeće:

„Takođe Uprava Zavoda je kroz različite obuke obezbijedila dosljedno poštovanje nacionalnih propisa kao i opšteprihvaćenih međunarodnih propisa.

U Centru za obrazovanje kadrova, organizacionoj jedinici Zavoda, sprovelo se više obuka na različite teme (“Uvođenje u posao”, Postupanje službenika ZIKS-a u vanrednim i incidentnim situacijama...).

Povodom preporuke koja se odnosi na to da zatvorski ljekari u izvještajima o pregledima osuđenih lica ne upisuju redovno vrijeme (čas i minut), Uprava je zadužila zatvorske ljekare da prilikom ljekarskih pregleda osuđenih lica u izvještajima redovno upisuju vrijeme/vrijeme čas, minut/ kada je pregled završen.“

Suđenje devetorici zatvorenika za napad na čuvere ZIKS-a počelo je 26. marta 2015. godine pred Osnovnim sudom u Danilovgradu. Za incident u ZIKS-u koji se desio 14. januara 2015., optuženi su: G. V. , S.V. , M.S. , D.D., V.Z. , P.D. , D.P. i L.L.

Osnovni sud u Danilovgradu osudio je osuđena lica i to: G.V., S.V. i V.Z. na kaznu zatvora od po pet godina zatvora, zbog napada na službeno lice i nanošenje teških tjelesnih povreda; D.D. i L.L. dobili su po četiri godine i deset mjeseci; na po dvije godine i sedam mjeseci zatvora osuđeni su zatvorenici M.K., D.P., M.S. i P.D., za krivično djelo napad na službeno lice. Ukupna kazna je skoro 35 godina.

Na osnovu saznanja YIHR, osuđena lica uložila su žalbe na presudu.

Suđenje službenicima ZIKS-a zbog torture nad zatvorenici počelo je tek 22. februara 2016. godine. Optuženi su službenici: B.N., B.D., P.R., R.B., I.V., M.V., M.R., D.V., P.Đ., D.K. zbog prebijanja i mučenja zatvorenika: S.V., L.L., P.D., B.L., Ž.L., D.P., G.D., M.K., V.Z. i M.S. Prvo ročište je odloženo zbog odsustva jednog od advokata. Sljedeće suđenje opet je odloženo zbog odsustva jednog optuženog. Ni treće suđenje koje je bilo planirano za 13. april 2016. godine, nije održano, s obzirom na to da je jedna od advokatica službenika tražila izuzeće sutkinje koja je sudila osuđenim zatvorenici zbog napada na službenike u istom incidentu od 15. januara 2015. godine. Novo suđenje zakazano je za 18. maj 2016. godine.

Prebijanje osuđenika L.L.

Osuđenik L.L. kazao je istraživaču YIHR da ga je službenik ZIKS-a A.B. udario pesnicom u predjelu grudi 19. januara 2015. godine, ispred zgrade Kazneno popravnog doma. L.L. je kazao da su mu ruke bile vezane na leđa. Prema njegovim riječima, službenik ZIKS-a ga je izvukao iz službenog automobila "marica" a onda ga pesnicom udario u predjelu grudi. Tom prilikom nanio mu je tešku tjelesnu povredu u vidu preloma grudne kosti, sa dislokacijom sa lakim krvnim podlivom kože u istoj visini.

Službenik ZIKS-a A.B. osuđen je pred Osnovnim sudom u Danilovgradu na šest mjeseci zatvora zbog nanošenja teških tjelesnih povreda osuđeniku L.L.

Ovaj incident se dogodio samo nekoliko dana poslije incidenta u januaru 2015. godine, kada je došlo do tuče između zatvorenika i službenika, u kojem je i L.L. učestvovao.

Slučaj osuđenog lica M.Š.

M.Š. prijavio je YIHR da ga su ga službenici ZIKS-a 20. decembra 2013. godine napali i tom prilikom mu nanijeli teške tjelesne povrede u vidu frakture nosa i nekoliko lakših povreda. M.Š. je označio službenika G.Đ. M.Š. se žalio i na odnos ljekara a tvrdio je da nije mogao dobiti uput za liječenje u KBC.

M.Š. je kazao da je sa ovim navodima upoznao Upravu zatvora, Ministarstvo pravde, Ombudsmana, Načelnika zatvora za kratke kazne i advokastku kancelariju „Jovović, Mugoša i partneri“.

ZIKS je u odgovoru od 9. decembra 2015. godine, saopštio da se osuđeno lice M.Š. nalazilo na izdržavanju kazne zatvora od 45 dana. U odgovoru se navodi da je M.Š. napao službenika G.Đ. i udario ga stisnutom pesnicom. G.Đ. je uzvratio udarcem a oko 15 sekundi nastavio se fizički obračun službenika i M.Š. do dolaska drugih službenika ZIKS-a koji su savladali osuđenika M.Š.

Osnovno državno tužilaštvo iz Podgorice je u odgovoru YIHR od 21. decembra 2015. godine, saopštilo da je 2. decembra 2014. godine podnijelo Osnovnom sudu u Danilovgradu optužni predlog protiv okrivljenog službenika G.Đ. zbog krivičnog djela zlostavljanje iz člana 166a na štetu M.Š.

Osnovni sud u Danilovgradu obavijestio je YIHR da je u postupku po optužnom predlogu koji je podnijelo tužilaštvo donijeta prvostepena odluka zbog izvršenja krivičnog djela zlostavljanje protiv okrivljenog G.Đ. Dalje u odgovoru se još navodi da je na prvostepenu odluku podnijeta žalba i da se krivični predmet nalazi u Višem sudu radi odlučivanja po žalbi. U odgovoru nije saopšteno da li je presuda osuđujuća ili oslobađajuća.

Maltretiranje Roma

Druge zabrinjavajuće navode o zlostavljanju dobili smo tokom posjete KPD u F paviljonu od osuđenih lica da su se u kancelariji koju koriste službenici, a koja se nalazi na prizemlju, u dijelu gdje su i sobe osuđenih lica prva sa lijeve strane, dešavala maltretiranja osuđenika, prije svega Roma. Navodi ukazuju na to da su u pitanju ponižavajuća postupanja i fizičko zlostavljanje. Uprava ZIKS-a je demantovala ove navode. **Monitoring tim preporučuje da se ova kancelarija opremi video nadzorom kako bi se ovakvi navodi u budućnosti mogli provjeriti, što će djelovati i preventivno.**

Sredstva za vezivanje i fiksacija

Na osnovu zvaničnih podataka ZIKS-a o primjeni sredstava prinude u 19 slučajeva upotrijebljena su sredstva za vezivanje, u 22 slučaja primijenjena je fizička snaga dok je u tri slučaja upotrijebljena gumena palica.

Sredstva za vezivanje uvijek se koriste kada je u pitanju premještanje lica i kada je u pitanju odvođenje na suđenja.

Za sada ne postoje pisana pravila u vezi fiksacije a u ZIKS-u nam je rečeno da će se takva pravila uskoro usvojiti i da rade na tome. O vezivanju i fiksaciji se vodi evidencija. Kako nam je rečeno tokom posjete, Istražni zatvor jednom mjesečno šalje evidenciju upravi ZIKS-a, koja dalje te informacije prosljeđuje Ministarstvu pravde.

Saopšteno nam je da su dobili sredstva za humano vezivanje i realizovana je obuka službenika za njihovu upotrebu.

Jedno pritvoreno lice nam je u anketi odgovorilo da je u oktobru 2015. godine u Centru bezbjednosti Podgorica bilo vezano sve vrijeme trajanja pritvora i da su mu ruke bile vezane na leđa. Kako nam je ovaj pritvorenik rekao, ostao je još dva dana u pritvoru u Centru bezbjednosti Podgorica, i to od 22. do 24. oktobra. 2015. godine.

Slučaj osuđenog lica R.LJ.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda donio je 29. decembra 2015. godine Mišljenje u kom je zaključeno da su povrijeđena prava osuđenog lica R.LJ. zato što su službenici ZIKS-a u Disiplinskom odjeljenju prema njemu primijenili sredstva prinude – vezivanje metalnim lisicama, neprekidno 19 dana, od 20. avgusta 2015. godine do 07. septembra 2015 godine.

Zaštitnik je postupao po prijavi oca osuđenika R.LJ.

U Mišljenju se konstatuje da je osuđeni bio pet dana vezan lisicama za krevet sa obje ruke, a zavojima za obje noge. Nakon pet dana oslobođena mu je samo jedna ruka a

ostali dio vremena je proveo vezan u nepromijenjenom položaju. Hranio se sam, ležeći, i samo s jednom rukom i imao otežan pristup vodi i toaletu. Za to vrijeme zadobio je povrede obje ruke. Zaštitnik ocjenjuje da je došlo do pretjerano duge upotrebe sredstava prinude – vezivanja, nad osuđenim R.LJ., u trajanju od 19 dana. Višednevno trajanje vezivanja, njegove posljedice (povrede na rukama), fizičke i psihičke patnje koje je trpio osuđeni R.LJ., te njegov osjećaj straha, rastrojstva i inferiornosti, u svojoj sveukupnosti predstavljaju nečovječno i ponižavajuće postupanje. Naime, u ovakvom postupanju prema osuđenom licu sadržani su svi elementi nečovječnog i ponižavajućeg postupanja: učešće službenih lica, bespomoćnost žrtve i intenzitet nanijetog bola.

Između ostalog Zaštitnik je preporučio da Ministarstvo pravde, u skladu sa međunarodnim standardima, propiše pravila o primjeni sredstava prinude - vezivanja mentalno oboljelih, zavisnika od opojnih droga i drugih lica u kriznim stanjima (za vrijeme lišenja slobode), službeno lice koje naređuje ili odobrava primjenu te mjere, razloge za pribjegavanje mjeri, uslove za primjenu, maksimalno trajanje mjere, način kontrole primjene mjere i potrebne evidencije koje prate primjenu mjere.

Na osnovu saznanja YIHR, ZIKS je pokrenuo postupak propisivanja pravila o primjeni sredstava prinude.

Nasilje među osuđenima

Nasilje među osuđenima je prisutno a ovu informaciju dobili smo od samih zatvorenika ali i od službenih lica.

Osuđenik K.F. nam je tokom posjete kazao da je više puta doživio torturu od drugog osuđenog lica G.A. koji je tada dijelio sa njim sobu. Prema riječima K.F., u to vrijeme bio je potpuno nepokretan i nije mogao da govori, što je G.A. koristio tako što ga je fizički zlostavljao i više puta silovao. K.F. je kazao da je, nakon što su to primijetili ostali zatvorenici i čuvari u zatvoru, prebačen u F odjeljenje. Nakon toga, K.F. više nije bio fizički zlostavljan. YIHR je ovaj slučaj prijavila Osnovnom državnom tužilaštvu i nadležnima u ZIKS-u. Tužilaštvo nam je odgovorilo da je pokrenulo istragu i djelo okarakterisalo kao zlostavljanje iz člana 166A Krivičnog zakonika Crne Gore.

Tokom posjete monitoring tima, primijetili smo da netrpeljivost postoji i među zatvorenicama. Jedna od osuđenica nam je kazala da je najveći problem to što su svađe među zatvorenicama veoma česte što remeti odnose unutar tog dijela zatvora. Saopšteno nam je da postoje i problemi diskriminacije među zatvorenicama u slučaju da je zatvorenica Romkinja ili druge vjeroispovjesti (npr. islamske), kao i da je prisutno zlostavljanje verbalne prirode u vidu ponižavanja, prijetnji, uvreda na račun nehigijene ili fizičkog izgleda (gojaznost, boje kože...). Takođe, rečeno nam je da su svađe svakod-

nevica i da ponekad završe tučom. Zatvorenice uglavnom izbjegavaju da prijavljuju svađe nadzornicama i čuvaricama iz straha da ne upadnu u još veće probleme.

Preporuke:

- ◆ Slučajevi torture, zlostavljanja i nehumanog postupanja prema licima lišenim slobode u ZIKS-u se i dalje događaju. Potrebno je da nadležni ZIKS-a i Ministarstva pravde nastave sa slanjem jasnih poruka da se tortura neće tolerisati, a da za sve prijavljene slučajeve pokrenu postupke utvrđivanja odgovornosti. Tužilaštvo mora sprovesti hitne i nepristrasne istrage po svim navodima o teškim kršenjima ljudskih prava u ZIKS-u kao što je incident iz januara 2015. godine. Osnovni sud u Danilovgradu za incident iz januara 2015. godine treba da obezbijedi efikasno suđenje slubenima ZIKS-a, bez daljih odlaganja postupka.
- ◆ Imajući u vidu da smo dobili ozbiljne sumnje na zlostavljanje po nacionalnoj osnovi, posebno prema Romima, potrebno je da se sve prostorije, kao što je i kancelarija u F paviljonu u KP Domu, opremi video nadzorom kako bi se ovakvi navodi u budućnosti mogli provjeriti, što će djelovati i preventivno.
- ◆ Uprava ZIKS-a treba da usvoji i primjenjuje protokol o fiksaciji a samopovređivanje ne bi trebalo biti sankcionisano kao disciplinska kazna. Ukoliko dođe do toga da je fiksacija zatvorenika potrebna, onda se to mora sprovesti u stacionaru pod stalnim nadzorom medicinske službe, a svakako ne u samici u disciplinskom odjeljenju. Vezivanje koje traje više dana ne može biti opravdano s medicinske tačke gledišta i dovodi do zlostavljanja.
- ◆ Uprava ZIKS-a treba da suzbija nasilje među zatvorenicima, službenici treba da se suzdrže od ohrabriranja nasilja i reaguju na svaki slučaj nasilja među osuđenima.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

U vrijeme trajanja projekta i monitoringa značajan napredak je ostvaren i po pitanju zdravstvene zaštite. Zaposlen je veći broj zdravstvenih radnika i renoviran je veći broj ambulanti.

Sistem zdravstvene zaštite u ZIKS-u je u nadležnosti Ministarstva pravde. YIHR je već nekoliko godina ukazivala na to da je važno da zdravstvena zaštita bude u okviru Ministarstva zdravlja. Na taj način bi se obezbijedila nezavisnost u radu medicinskog osoblja, zdravstvena zaštita bila bi kvalitetnija a nadzor bi vršile zdravstvene institucije. Uprava ZIKS-a je saopštila da je u toku registracija zatvorskih zdravstvenih ambulanti u mrežu javnih zdravstvenih ustanova, tako da će Ministarstvo zdravlja i Uprava za inspeksijske poslove vršiti nadzor i kontrolu nad radom Zdravstvene službe ZIKS-a. Međutim, i dalje ostaje problem to što se radi van javnog zdravstvenog sistema, nijesu ni povezani sa drugim jedinicima zdravstvene zaštite, te nemaju uvid u istoriju bolesti svojih pacijenata.

U okviru zdravstvene službe ZIKS-a bila su zaposlena četiri ljekara (troje na određeno, jedno na neodređeno vrijeme), 17 medicinskih sestara i tehničara. Ljekari su raspoređeni u dvije smjene, u prvoj smjeni rade tri ljekara, dok u drugoj radi jedan ljekar. Tehničari su raspoređeni u tri smjene i rade u smjenama od po 12 sati. U trenutku posjete, jedan od njih je bio na bolovanju te su bili prinuđeni da rade i smjene od 24 sata. Monitoring tim je dobio informaciju da će se vrlo brzo otvoriti konkurs za prijem novih radnika. Takođe, angažovan je i jedan fizioterapeut, apotekar, laborant, stomatolog i stomatološka sestra. Psihijatar dolazi dva puta sedmično. Preglede u ZIKS-u obavljaju psihijatar i internista dva puta sedmično. Na osnovu protokola u koji smo imali uvid, za posljednjih mjesec dana psihijatar je obavio 161 pregled.

Zdravstvena ambulanta se nalazi u Istražnom zatvoru. Kada je riječ o materijalnim uslovima, imaju dvije prostorije, od kojih je jedna predviđena za preglede a druga za davanje terapije. U toj drugoj prostoriji se nalaze lijekovi i ostala medicinska sredstva koja se čuvaju na propisan način. Lijekovi se nalaze zaključani u ormariću a zaključana je i medicinska dokumentacija. Prostorije su čiste i provjetrene. Trenutno imaju dovoljne količine lijekova, mada se dešava da pojedini lijekovi nedostaju s vremena na vrijeme. Ljekove koje zatvorenici donose njihove porodice, ostavljaju se u portirnici, a kasnije ih preuzimaju ljekari, drže se u ambulantu i daju se pacijentu po potrebi.

Od medicinske opreme posjedovali su EKG, rentgen aparat (koji je u trenutku posjete bio u kvaru), ultrazvuk, sterilizator, opremu za fizikalnu terapiju, jedno sanitetsko vozilo sa potrebnom opremom i lijekovima ali nijesu imali defibrilator. Nabavku jednog takvog aparata iz Uprave su ranije najavili, prilikom posjete zatvoru u Bijelom Polju, a to je bila i preporuka CPT prilikom poslednje posjete. Još uvijek nije započeta gradnja specijalne zatvorske bolnice niti postoje uslovi i sredstva da se to desi uskoro.

Kako nam je rečeno, prvi pregled radi se po prijemu zatvorenika u ZIKS, a najkasnije u prvih 24 sata. Nakon pregleda, otvara se zdravstveni karton a tom kartonu nemaju pristup treća lica. Sljedeći pregledi se obavljaju jednom sedmično. Osuđenici su kazali da pregled ponekad čekaju i do deset dana. Ipak, najduže traje čekanje na hiruške intervencije van ZIKS-a, ponekad i nekoliko godina što su saopštili i službenici i osuđena lica.

Postupak ostvarivanja zdravstvene zaštite u ZIKS-u je sljedeći: zatvorenik traži od čuvara/komandira da se uputi ljekaru putem prijave/formulara. Do 15 časova, ljekar posjećuje zatvorenika u toku tog dana, osim kada je u pitanju Zatvor Bijelo Polje kada se pregledi obavljaju poslije 19 sati. Nakon 15 sati pripravna je medicinska sestra/tehničar koji u komunikaciji sa ljekarom donosi odluku da li se zatvorenik šalje dalje u Klinički centar ili se čeka do sljedećeg dana. Čuvari paviljona sa kojima su članovi monitoring tima razgovarali naveli su da prave evidenciju zahtjeva za posjetu ljekaru. Prilikom prvog dolaska kod ljekara popunjava se zdravstveni karton. Zatvorenik može da navede, ali ne mora zbog kog dijela se nalazi u zatvor. Ukoliko se radi o povredama, vodi se posebna evidencija. Saopšteno nam je da se za svaku povredu pravi

bilješka u tri primjerka: jedan primjerak se šalje komandiru paviljona, drugi se zadržava u zdravstvenom kartonu, a treći u registar povreda. **Ne postoji praksa da se o povredama redovno obavještava Uprava zatvora.** Takođe, ono što je preporuka CPT, ne radi se periodična statistika povreda, koja bi se dostavila Upravi zatvora i/ili Ministarstvu pravde.

Anamneza i objektivni nalazi su detaljniji nego u ranijem periodu, sa više i preciznijih opisa. Po preporukama CPT-a, ljekari bi trebalo da napišu i zaključak da li je objektivni nalaz u korelaciji sa anamnestičkim podacima. Takva praksa za sada ne postoji, a pacijenti se šalju kod sudsko-medicinskog vještaka samo u situacijama kada to sudija ili tužilac zatraže.

Medicinsko osoblje se požalilo na uslove u kojima rade i visinu zarade koju primaju te smatraju da su njihove kolege koje su pod nadležnošću Ministarstva zdravlja u boljoj poziciji. Jedan od ljekara nam je saopštio da je u nedjelji prosječno ima oko 150 pregleda. Medicinske sestre i tehničari rade prekovremeno, a u slučaju odsustva nekog od njih, situacija se značajno komplikuje.

Budžet za nabavku lijekova iznosi oko 100.000 eura na godišnjem nivou, što često rezultira deficitom istih. Dodatni problem je to što ljekari često nemaju pristup prethodnoj medicinskoj dokumentaciji jer nijesu povezani sa cjelokupnim zdravstvenim sistemom.

Tokom monitoring posjeta, osuđenici su najčešće imali zamjerke na zdravstvenu zaštitu. Iz intervjua sa jednim od zatvorenika saznali smo da lijekove dobija od kuće jer ih u ZIKS-u nema. Drugi zatvorenik nam je kazao da ima ozbiljno neurološko oboljenje, te da je nekoliko dana bio bez terapije. Zatvorski ljekar je ove navode demantovao i kazao da nije bilo jednog lijeka, ali da je pacijent dobio alternativu i da mu terapija nije bila uskraćena.

Što se tiče povjerljivosti između ljekara i pacijenta, taj segment je i dalje na nezavidnom nivou. Ljekari i srednje medicinski kadar kazali su da su čuvari gotovo uvijek prisutni prilikom pregleda zatvorenika. To je u suprotnosti sa preporukama CPT prema kojima se **zdravstveni pregledi zatvorenika moraju izvoditi tako da ih ne mogu ni čuti ni vidjeti službenici, osim ukoliko dati ljekar to zatraži.** Ljekari su potrebu prisustva službenika pregledima opravdali time da se ne može znati od kojeg zatvorenika prijeti opasnost i kad će im biti potrebna zaštita službenika.

U razgovoru sa ljekarima saznali smo, da bi se lice smjestilo u samicu neophodno je da ljekar da izričitu saglasnost da je lice sposobno za samicu. I ovakva praksa je u suprotnosti sa preporukama CPT.

“Zdravstveni radnici u zatvorima rade kao lični ljekari zatvorenika i obezbjeđenje pozitivnog odnosa na relaciji doktor – pacijent je jedan od glavnih faktora zaštite zdravlja

i dobrobiti zatvorenika. Praksa da zatvorski ljekar potvrdi da je zatvorenik u stanju da izdrži osudu na samicu kao kaznu (ili bilo koju drugu kaznu koja se nameće protiv volje zatvorenika) teško da će unaprijediti taj odnos. Ovakav stav je potvrđen i Preporukom Savjeta ministara Rec(2006)2 o preispitivanju zatvorskih pravila; naime, pravilo sadržano u ranijoj verziji ovih pravila, prema kojem je zatvorski ljekar bio obavezan da potvrdi da je zatvorenik u stanju da izdrži određenu kaznu, je ukinuto. Komitet za prevenciju torture (CPT) smatra da medicinsko osoblje nikad ne bi trebalo da učestvuje u donošenju bilo kakvih odluka koje za rezultat mogu imati osudu na samicu, osim kada se takva mjera primjenjuje iz medicinskih razloga.” (CPT standards, str. 37. st. 62.)

Jedan zatvorenik koji je izdržavao kaznu zatvora u Bijelom Polju kazao je da se ponekad čeka neopravdano dugo na rutinske preglede, tako je on dobio mogućnost da se uradi analiza krvne slike tek poslije trećeg zahtjeva.

Pacijenti kojima je potreban pregled specijaliste, šalju se u KBC Podgorica, a na zahtjev pacijenta, mogu se slati i kod ljekara u privatnoj praksi ukoliko se za to ukaže potreba. Jedan zatvorenik u Zatvoru u Podgorici čekao je više od osam mjeseci na operaciju hernije. Tek nakon interesovanja YIHR za ovaj slučaj, zatvorenik je operisan u Kliničkom centru u Podgorici. Osuđenik D.Đ. kazao je monitoring timu da je u trenutku posjete bio na izdržavanju kazne zatvora u trajanju od dvije godine i dva mjeseca. Uhapšen je 2. oktobra 2014. godine. Prije toga, u avgustu 2014. godine operisao je čir. Poslije operacije, pored reza pojavila se hernija koja je u trenutku posjete bila veličine stisnute šake odraslog čovjeka. Prema njegovim riječima, herniju nije imao prije operacije. D.Đ. je kazao monitoring timu da ponekad dobije bolove, zbog čega nije mogao kvalitetno da spava. Doktor u ZIKS-u mu je kazao da ne smije da trenira niti da ima fizičke aktivnosti. D.Đ. tvrdi da je sedam mjeseci čekao na adekvatnu reakciju nadležnih. Kako je kazao, zbog bolova koje više nije mogao da trpi pozvao je oca da obavijesti NVO sektor i zatraži pomoć. Nakon što se njegov otac obratio YIHR, i nakon naše posjete i davanja preporuke da se obezbijedi adekvatna zdravstvena zaštita, operacija je izvršena krajem 2015. godine.

Monitoring tim pozdravlja napore koje su vlasti ZIKS-a uložile rješavajući konkretne navode iznijete u ovom slučaju. Međutim, YIHR smatra da osuđena lica ne dobijaju pravovremenu zdravstvenu zaštitu zbog nedovoljne povezanosti ambulante u zatvorima i javnih zdravstvenih ustanova van zatvora. Zabrinjava to što se zdravstvena zaštita ubrzala tek nakon zainteresovanosti nevladine organizacije, a izostajala je sedam mjeseci uprkos ukazivanju osuđenog lica. Na ovaj način, zdravlje i kvalitet života osuđenika bili su ugroženi. Pacijent nije mogao da ima fizičke aktivnosti a kao što je i kazao, nije mogao ni da spava zbog bola i veličine hernije.

Na osnovu razgovora, saznali smo da postoji više osuđenika sa sličnim zdravstvenim problemom koji čekaju i po nekoliko godina da budu operisani. Između ostalog, nave-

deno je da se događa da kada osuđeno lice bude prebačeno u Klinički centar Crne Gore (KBC) na zakazani termin za operaciju, doktor koji je zakazao operaciju bude na odmoru ili na poslovnom putovanju, a drugi ljekar ne želi da preuzme pacijenta svog kolege. Stoga se osuđeno lice vraća u ZIKS i sva procedura za pripremu operacije se ponavlja. Osuđenik nam je kazao da su mu službenici ZIKS-a sugerisali da potraži vezu kod doktora u KBC-u kako bi bio pravovremeno operisan.

Nakon realizovanih monitoring posjeta stiče se utisak da se zdravstvena zaštita u ZIKS-u svodi samo na kurativnu medicinu a da ne postoji strategija o preventivnoj medicini i preventivnim pregledima.

Trenutno se ne dijele brošure i informatori koji se odnose na zdravlje, zdravstvenu zaštitu ili održavanje higijene, na čemu bi trebalo poraditi u budućnosti, što je i jedna od preporuka CPT-a. Preporuka CPT je da se zatvorenicima po dolasku da brošura koja sadrži informacije o postojanju i djelovanju službi zdravstvene njege, koja služi i kao podsjetnik za osnovne mjere higijene. S obzirom na to da su ljekari prezaузeti pregledima, ostaje jako malo vremena da se radi na prevenciji, a nepostojanje ovakve brošure dodatno umanjuje značaj prevencije.

U trenutku posjete monitoring tima, nije bio zaposlen specijalista ginekologije. Pregledi za zatvorenice su organizovani u Domu zdravlja Podgorica, kod izabranog ginekologa u Bloku V. Zatvorenicama koje koriste pravo na bračne posjete se ne obezbjeđuju kontraceptivna sredstva.

Pritvorenik R.B. je kazao monitoring timu da je prije dva mjeseca pisao molbu načelniku zdravstvene službe za prijem zbog zdravstvenih problema, međutim nije dobio odgovor. YIHR je provjerila ovu informaciju u Upravi ZIKS-a. Iz Upave nam je rečeno da je tačno da je R.B. pisao molbu za prijem kod načelnika ali da je poslije posjete i našeg upita izjavio da više nema potrebe za prijemom. Tokom posjete, upravo je ovaj osuđenik kazao članovima monitoring tima da ima ozbiljnih zdravstvenih problema.

Položaj zavisnika u zatvoru je veoma loš, jer nemaju obezbijeđen adekvatan tretman, kao ni mogućnost liječenja infektivnih bolesti, konkretno liječenja hepatitisa B, hepatitisa C. U zatvoru ne postoje grupe za samopomoć koje su namijenjene zavisnicima, a ne postoje ni programi koji su usmjereni na povećanje motivacije da otpočnu sa liječenjem.

Pri prijemu se ne obavljaju testiranja na infektivne bolesti, konkretno na hepatitis B, hepatitis C i HIV. Takođe, ne postoji testiranje na prisustvo psihoaktivnih supstancii (PAS). Nema jasnih podataka kada su rađena testiranja na prisustvo psihoaktivnih supstanci (PAS) kao ni pregledi od strane specijaliste za bolesti zavisnosti, radi eventualne korekcije doza, te praćenja opšteg stanja zavisnika.

Testiranje se sprovodi dobrovoljno i na zahtjev pritvorenika ili pri procjeni doktora. Samim tim se ne može utvrditi tačan broj lica koja imaju infektivne bolesti od ukupnog broja zavisnika pri prijemu. Medicinski pregled novih pritvorenika je neophodan, naročito zbog širenja infektivnih prenosivih bolesti, povreda pri prijemu kao i cjelokupnog zdravlja pritvorenika i osoblja u zatvoru.

Ne postoji precizan broj korisnika psihoaktivnih supstanci, kao ni precizan podatak o tome koliko njih su žene a koliko muškarci. Pojedini zavisnici su na metadonskom programu. Jedan zavisnik je na dan posjete monitoring tima prebačen u Specijalnu bolnicu za psihijatriju - Dobrota. Ovaj zavisnik bio je na metadonskoj terapiji. Postoje uredni registri o upotrebi metadonske terapije. Zapaža se da za zavisnike ne postoji tačna evidencija po dijagnozma, kao ni tipovima zavisnosti.

Kada je riječ o registrovanim licima sa hepatitisom B, C i HIV-om: hepatitis B registrovan je kod dva lica, hepatitis C kod 18, hepatitis B i C imala je jedna osoba dok su dvije bile HIV pozitivne. Na pitanje vezano za liječenje zavisnika sa infektivnim bolestima, dobili smo odgovor da zavisnici ne dobijaju nikakav tretman već samo supstitucionalnu terapiju.

Ukupan broj zatvorenika kojima je izrečena jedna od mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja u ustanovi zatvorenog tipa je 51. U prosjeku se oko devet lica nalazi u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Dobroti, a ostali borave u prostorijama ZIKS-a. S obzirom na to da je većini njih potrebno kontinuirano praćenje tokom 24 sata, njihova adekvatna medicinska zaštita nije obezbijeđena.

Sredstva za imobilizaciju, kao i protokol primjene po preporukama Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) ne postoje u praksi.

S obzirom na specifičnost populacije koja boravi u ZIKS-u, i vrlo česte psihopatologije kod zatvorenika koja varira od blage neurotske pa do teških mentalnih oboljenja, ovaj dio zdravstvene zaštite trebalo bi pospješiti kako kadrovski, tako i kroz razne edukacije zaposlenih. Adekvatnom dijagnostikom, kontinuiranim tretmanom, bio-psiho-socijalnim pristupom, treba pospješiti ukupan tretman zatvorenika kako bi se spriječilo eventualno činjenje novih krivičnih djela, i olakšao povratak zatvorenika u zajednicu. Ranim prepoznavanjem mentalnih poremećaja bio bi olakšan sveobuhvatan tretman zatvorenika u cijelosti. Tretmani rehabilitacije i resocijalizacije zavisnika ne postoje, kao ni psihosocijalne aktivnosti, niti grupne i individualne psihoterapije.

Zatvorska ambulanta u Bijelom Polju nije bila opremljena u skladu sa potrebama i zahtjevima pritvorenih lica. Nakon date preporuke, ambulanta je renovirana. Ambulanta ni nakon toga nije bila opremljena sa EKG-om, rentgenom, ultrazvukom, niti je bio nabavljen defibrilator.

U ovoj ambulanti nije bio zaposlen za stalno nijedan ljekar. Jedan ljekar je angažovan po ugovoru o djelu. Iz Zatvora su nam saopštili da je Uprava ZIKS-a više puta raspisivala konkurs za prijem ljekara u Zatvoru Bijelo Polje, ali da nije bilo zainteresovanih ljekara za prijavu na oglas. Zatvorski ljekar radi svakog dana od 19 časova. U zatvoru nema ljekara specijalista, i za svaki specijalistički pregled zatvorenici se šalju na pregled u bolnicu u Bojelom Polju.

U ambulanti su, pored doktora, zaposlena i dva medicinska tehničara. Medicinski tehničari rade u smjenama dva dana po 12 sati. Ovaj broj zaposlenih nije dovoljan, pa su isti u pripravnosti i kada nijesu na poslu, pa se hitno moraju odazvati u slučaju potrebe.

U zatvoru nije postojalo savjetovalište za osobe inficirane virusima HIV i Hepatitisom C. Takođe, ne postoje organizovane tribine i predavanja za sve zatvorenike kako bi se bolje upoznali sa važnim informacijama o ovim virusima.

Problem predstavlja to što u zatvoru nisu bili zaposleni psihijatar i psiholog. U razgovoru sa medicinskim tehničarem saznali smo da veliki broj zavorenika pati od psihičkih bolesti i da koriste terapiju namijenjenu ovim poremećajima. Nažalost, razgovor sa psihologom i psihijatrom zatvorenici ne mogu obaviti u okviru same zatvorske ustanove što predstavlja ozbiljnu poteškoću s obzirom na broj zatvorenika koji imaju psihičkih problema.

Preporuke:

- ◆ Zatvorski ljekari i kompletna zdravstvena zaštita trebala bi da bude pod ingerencijom Ministarstva zdravlja. Trebalo bi ubrzati aktivnosti na uvezivanju zdravstvene službe sa sistemom zdravstva i razviti sistem efektivne kontrole kvaliteta koju treba da sprovodi Ministarstvo zdravlja, kako bi se obezbijedila zdravstvena njega u zatvorima. Takođe, Evropska zatvorska pravila propisuju da se zdravstvena služba u zatvoru organizuje u tijesnoj vezi sa opštom zdravstvenom službom zajednice ili države.
- ◆ Hitno uspostaviti komunikaciju između Ministarstva zdravlja s jedne strane i Ministarstva pravde i ZIKS-a, s druge strane, kako bi osuđenici dobili zdravstvenu zaštitu izvan ZIKS-a pravovremeno i u vrijeme kada su operacije i pregledi zakazani. Evropska zatvorska pravila definišu sljedeće: „Zdravstvena služba u zatvoru organizuje se u tijesnoj vezi sa opštom zdravstvenom službom zajednice ili države“ (vidjeti Evropska zatvorska pravila 40.1); „Sve neophodne medicinske, hirurške i psihijatrijske usluge koje u svrhu liječenja postoje u zajednici moraju biti na raspolaganju i zatvorenima u svrhu liječenja“ (vidjeti tačku 40.5); Zatvorenici bi trebalo da imaju pristup zdravstvenim službama u zemlji bez diskriminacije po osnovu njihovog pravnog statusa (vidi 40.3) i „Bolesni zatvorenici kojima je potrebno specijalističko liječenje premjestiće se u specijalne institucije ili civilne bolnice, ukoliko takvo liječenje nije moguće obezbijediti u zatvoru“ (vidjeti tačku 46.1).

- ◆ Izraditi brošure i druge informatore sa informacijama o postojanju i načinu rada zdravstvene službe u zatvoru.
- ◆ Zdravstvenu ambulantu opremiti modernom i funkcionalnom medicinskom opremom koja je potrebna kako bi se obezbijedila adekvatna zdravstvena njega zatvorenicima.
- ◆ Poboljšati kapacitete zdravstvenih radnika, kako ljekara tako i srednjemedicinskog kadra. Neophodno je zaposliti psihijatra sa punim radnim vremenom, kao što je i CPT preporučio u izvještaju iz 2013. godine, paragraf 57.
- ◆ Praksu rada medicinskih tehničara od trajanju 24 časa odmah treba prekinuti i obezbijediti dovoljan broj zaposlenih.
- ◆ Pregledima osuđenih lica, osim ukoliko je bezbjednost medicinskog osoblja ugrožena, po pravilu ne bi trebalo da prisustvuju službenici ZIKS-a. U slučajevima ugrožene bezbjednosti neophodno bi bilo da budu upoznate starješine koje bi odobrile da službenici budu prisutni na pregledima i da se u tim slučajevima urade zapisnici.
- ◆ Prekinuti sa praksom u kojoj ljekar daje izričitu saglasnost da je zatvorenik sposoban za samicu. Ljekar treba da bude obaviješten o licima koji se prebacuju u samicu i posjeti ih u što kraćem mogućem roku.
- ◆ Organizovati obuke prve pomoći kako za medicinske tehničare, tako i za zatvorske čuvere koji bi bili sposobni da odmah reaguju dok ne stigne stručna medicinska pomoć.
- ◆ Dolaskom u zatvor, a u sklopu rutinskog zdravstvenog pregleda koji obavljaju zatvorski doktori, omogućiti testiranje na psihoaktivne supstance, infektivne bolesti, konkretno Hepatitis C, Hepatitis B i HIV.
- ◆ Zaposliti stručni kadar (psihologe, pedagoge, defektologe, socijalne radnike) koji bi svakodnevno pružali psihosocijalnu pomoć i podršku licima lišenim slobode;
- ◆ Uspostaviti Registar zavisnika/ca na nivou zatvora; Omogućiti zavisnicima supstitucionalnu terapiju metadonom, ukoliko stručni kadar utvrdi da je to potrebno;
- ◆ Uspostaviti redovne individualne i grupne psihoterapije, grupne tretmane rehabilitacije i resocijalizaciju zavisnika/ca;
- ◆ Omogućiti liječenje i praćenje stanja zavisnika/ca inficiranim Hepatitisom B i Hepatitisom C;
- ◆ Uspostaviti posebnu organizacijsku jedinicu u sklopu ZIKS-a za dobrovoljan ulazak zavisnika u tretman bolesti zavisnosti, edukovati kadar za rad u Drug free units, te uspostaviti program tretmana u ovoj jedinici;
- ◆ Omogućiti izvršenje mjere obaveznog liječenja za zavisnike/ce počinioce krivičnih djela koja se nepravovremeno sprovodi zbog nedostatka smještajnih kapaciteta u Psihijatrijskoj bolnici u Kotoru.

ZAPOSLENI

U ZIKS-u je zaposleno 454 službenika. Od tog broja 443 službenika su u radnom odnosu na neodređeno vrijeme a 11 službenika na određeno vrijeme u trajanju od 24

mjeseca. Kada je riječ o strukturi zaposlenih u Podgoricu, u kabinetu je zaposleno 11 ljudi, u Službi za tretman 20, Centru za obrazovanje četvero a u Službi za opšte poslove petoro ljudi. Zdravstvena služba ima 15 zaposlenih, Služba obezbjeđenja 292 i Sektor za rad 44 zaposlenih lica. U Bijelom Polju, struktura zaposlenih je sljedeća: Služba za tretman ima šestoro zaposlenih, u Zdravstvenoj službi je zaposlena jedna osoba a u Službi obezbjeđenja 53 ljudi.

U izvještaju za 2013. godinu, CPT je preporučio da se broj službenika u obezbjeđenju poveća i da službenici redovno prolaze obuke poput prevencije konflikta i komunikacionih vještina, ali i da se bave maloljetnicima lišenim slobode.

S druge strane, ZIKS je sam ili u saradnji sa drugim državnim institucijama, međunarodnim organizacijama i nevladinim organizacijama u ovom periodu realizovao veći broj obuka za zaposlene. Obuke koje su organizovane za službenike koji su počeli da rade u ZIKS bile su o osnovnim znanjima o organizaciji i načinu rada ZIKS-a, njegovoj ulozi, kao i poslovima radnog mjesta na koje su raspoređeni.

Značajan dio obuka bio je posvećen prevenciji i zabrani torture i nehumanog postupanja ili kažnjavanja, vršenje službe obezbjeđenja-postupanje u vanrednim i incidentnim situacijama i o upotrebi sredstava prinude. Obuke su prolazili i zaposleni u zdravstvenoj službi, između ostalog i o fiksaciji pacijenata i medicinskim pregledima zatvorenika, u skladu sa novim instrukcijama i međunarodnim standardima.

Ipak, imajući u vidu praksu koja je pokazala da značajan broj službenika obezbjeđenja i medicinskog osoblja nijesu postupali u skladu sa međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava, neophodno je nastaviti sa edukacijom službenika. Poželjno je da se razviju redovni programi obuke u organizaciji ZIKS-a i Centra za obrazovanje kadrova koji funkcioniše u okviru ZIKS-a kao organizaciona jedinica.

Nakon usvajanja novog Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, koji je stupio na snagu u julu 2015. godine, u ZIKS-u je organizovana obuka na temu primjene novog zakona.

Na odjeljenju za realizaciju tretmana u Zatvoru Bijelo Polje bile su zaposlene samo dvije osobe, specijalni pedagog i pravnik (pripravnik). Iako je broj zatvorenika u zatvoru u Bijelom Polju relativno mali, postoji nedostatak stručnog kadra koji realizuje tretman sa osuđenim licima. Nema socijalnih radnika, psihologa koji su takođe od ključnog značaja kada se vrši procjena lica pri prijemu i kada se izrađuju planovi za realizaciju tretmana. Ne postoje programi koji su usmjereni na podsticanje pozitivnih promjena i resocijalizacije, rad realizatora tretmana svodi se uglavnom na savjetodavni rad, pomoć u pisanju molbi, žalbi i tome slično. Uprava zatvora nam je saopštila da je novim Pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta ZIKS-a predviđeno mjesto psihologa, pedagoga ili socijalnog radnika u Zatvoru Bijelo Polje u Sektoru za tretman i da će ova mjesta biti popunjena nakon javnog oglasa preko Uprave za kadrove.

Preporuke:

- ◆ Nastaviti sa obukama za službenike ZIKS-a koji rade prije svega u službi obezbjeđenja i obavljaju visoko odgovorne i rizične poslove. Poseban akcenat ovih programa treba da bude na zabrani diskriminacije i torture, prevenciji konflikta, komunikacionim vještinama, tretmanu maloljetnika lišenih slobode i na sprovođenju novih zakonskih propisa.
- ◆ Zaposliti u skladu sa sistematizacijom stručni kadar: psihologe, pedagoge i socijalne radnike u cilju rehabilitacije i resocijalizacije kod osuđenih lica.
- ◆ Povećati broj zatvorskih čuvara u KP D u Podgorici u skladu sa ranijim preporukama CPT.
- ◆ Razviti programe koji su usmjereni na podsticanje pozitivnih promjena i resocijalizaciju, kako se rad realizatora tretmana ne bi svodio isključivo na savjetodavni rad, pomoć u pisanju molbi, žalbi i slično.

DISCIPLINSKE MJERE I USAMLJIVANJE

U izvještaju ZIKS-a za 2015. godinu navedeno je da je u toj godini pokrenuto ukupno 480 disciplinskih postupaka protiv lica lišenih slobode. Prema ovom izvještaju, zatvorenici su najčešće kršili disciplinu posjedovanjem nedozvoljenih stvari i predmeta, remećenjem kućnog reda, odbijanjem naređenja pretpostavljenom i organizovanim tučama.

Član 108 Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, definiše da se za teži disciplinski prekršaj, između ostalog, može izreći upućivanje u samicu do 14 dana. Na taj način je ispoštovana preporuka CPT data u izvještaju za 2013. godinu, da maksimalna kazna boravka u samici ne bi trebalo da prelazi 14 dana za učinjeni prekršaj.

Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti i Pravilnikom o kućnom redu definisano je da se disciplinski postupak pokreće pisanom prijavom koju podnosi službeno lice u roku od tri dana od saznanja za disciplinsku povredu. Disciplinski postupak vodi i odluke donosi načelnik organizacione jedinice ili lice koje on ovlasti na usmenoj raspravi. U disciplinskom postupku zbog težeg disciplinskog prekršaja, osuđeno lice može imati advokata po svom izboru i o svom trošku, koga će angažovati u roku od 24 sata, od dostavljanja disciplinske prijave. Ukoliko osuđeno lice ne obezbijedi branioca iz reda advokata, može tražiti da ga u disciplinskom postupku zastupa službenik Zavoda, ovlašćen za pružanje pravne pomoći. Pravnik je dužan da prati da se tokom postupka ne povrijede prava osuđenog lica. Član 112 Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti definiše da u disciplinskom postupku zatvorenik ima pravo da predlaže dokaze, postavlja pitanja svjedocima i vještacima i stavlja primjedbe na njihove iskaze i pisane dokaze. Ovim je ispoštovana preporuka koju je CPT dao u izvještaju za 2013. godinu, da osuđena lica u

disciplinskom postupku treba da imaju pravo da pozovu svjedoke u svoju korist i da unakrsno ispituju dokaze predstavljene protiv njih. Iz ZIKS-a je saopšteno da se takva praksa već primjenjuje, iako nije donijet novi Pravilnik o kućnom redu.

Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti dalje je definisano da nakon sprovedenog disciplinskog postupka i utvrđivanja činjenica, načelnik organizacione jedinice, u roku od 48 sati, rješenjem odlučuje o disciplinskoj odgovornosti. Ovo rješenje se uručuje osuđenom licu. Osuđeno lice ima pravo da direktoru ZIKS-a, u roku od tri dana, podnese prigovor na odluku o kažnjavanju.

Monitoring timu je saopšteno da u Istražnom zatvoru ima pet samica. Jedno lice smješteno u samici istaklo je da je na lični zahtjev već pet mjeseci u samici i da je sa još jednim licem u toj sobi boravilo poslednjih pet mjeseci.

Od službenika ZIKS-a smo saznali da ovo nije izolovan slučaj i da Uprava izlazi u susret onim licima čiji je lični zahtjev da borave u samici. S druge strane, postoje lica koja su osuđena na samicu, ali čekaju na red da se one oslobode, kako bi tu kaznu odslužili. **Na ovaj način se dovodi u pitanje svrha kažnjavanja usamljivanjem, pa ovaku politiku treba promijeniti.**

U Zatvoru za žene nalazi se i disciplinsko odjeljenje sa dvije samice. Usamljivanje kao sankcija u ovom dijelu zatvora se rijetko izricala. U vrijeme posjeta, to se desilo jednom u tri mjeseca. Samice su veličine osam kvadratnih metara.

Slučaj diskriminacije osuđenog lica X.Y.

Osuđeno lice X.Y., podnijelo je pritužbu Instituciji Zaštitnika na rad Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i Uprave Kazneno popravnog doma u Spuzi, navodeći da je diskriminisan zbog zdravstvenog stanja, jer je zbog toga što je inficiran virusom HIV-a, bio smješten duže vrijeme u „samici“ i tako odvojen od ostalih zatvorenika. X.Y. se žalio na to da nema adekvatne uslove za boravak i da mu je neophodna zdravstvena njega i liječenje u ustanovi.

Zaštitnik je ocijenio: „Smještanjem osuđenog lica X.Y. u dužem vremenskom periodu, neopravdano i bez valjanog razloga, izolovano, odvojeno od ostalih osuđenih lica, onemogućava se njegova socijalizacija u sredini u kojoj boravi, kao jedna od važnih potreba svakog bića i dovodi u neravnopravan položaj u odnosu na druga osuđena lica, čime se vrši segregacija kao oblik diskriminacije...“

Zaštitnik je preporučio da uprava Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, bez odlaganja obezbijedi uslove da se podnosiocu pritužbe X.Y. obezbijede uslovi da kaznu izdržava pod istim uslovima kao i druga osuđena lica, dok god to njegovo zdravstveno stanje dozvoljava. Preporučeno je da uprava Zavoda obezbijedi odgovarajuću edukaciju

službenika i zatvorenika o prirodi HIV-a/AIDS-a, pravima lica sa ovim oboljenjem i posljedicama koje uzrokuje.

KONTAKT SA SPOLJAŠNJIM SVIJETOM, RAD I REKREACIJA

a. Posjete

Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti definisano je da zatvorenik ima pravo na posjetu od strane bračnog ili vanbračnog partnera, djece, roditelja, braće, sestara i tazbinskog srodnika u prvom stepenu srodstva, koje je označio prilikom prijema na izdržavanje kazne zatvora ili kazne zatvora od četrdeset godina, dva puta mjesečno, u trajanju do dva časa. Zatvoreniku se može dozvoliti vanredna posjeta, po odobrenju lica koje rukovodi zatvorom, jednom mjesečno, u trajanju od 30 minuta, u grupi od po dvoje.

Zatvoreniku se može dozvoliti posebna posjeta, po odobrenju lica koje rukovodi zatvorom, ukoliko se na taj način doprinosi ostvarivanju svrhe izdržavanja kazne zatvora ili kazne zatvora od četrdeset godina i reintegraciji zatvorenika u društvo ili ukoliko ta posjeta služi za rješavanje ličnih, pravnih ili poslovnih pitanja koja zatvorenik ne može riješiti pisanim putem ili posredstvom trećeg lica ili koja se ne mogu odložiti do otpuštanja zatvorenika iz zatvora, dva puta mjesečno u trajanju od 30 minuta.

Pored gore definisanih posjeta, zatvorenik ima pravo na porodičnu posjetu od strane bračnog ili vanbračnog partnera i djece, koja se obavlja u posebno za to namijenjenoj prostoriji, bez nadzora, jednom mjesečno u trajanju do tri časa.

Zatim, zatvorenik ima pravo na posjete branioca, punomoćnika, notara i predstavnika nevladine organizacije, koja se bavi zaštitom ljudskih prava zatvorenika, na osnovu sporazuma o saradnji. Ove posjete se mogu odvijati i bez prisustva službenika.

Takođe, zatvorenik koji je stranac, pored gore opisanih posjeta ima pravo i na posjetu predstavnika diplomatsko-konzularnog predstavništva države porijekla, odnosno države ili organizacije koja štiti njegove interese.

U KPD u Spužu nalaze se tri prostorije namijenjene za takozvane bračne posjete. Dvije prostorije su renovirane a jedna još uvijek nije. Saopšteno nam je da postoji plan da i treća soba bude renovirana.

Monitoring tim je imao uvid u jednu sobu koja je renovirana. Na ulasku u ove prostorije nalazi se veći prag koji onemogućava samostalan ulazak lica koja koriste invalidska kolica.

Soba je bila uredna i čista, klimatizovana, sa novim dušekom ali starim jastucima. Osuđenim licima je dozvoljeno da koriste vlastite posteljine. Pozicija soba je na takvom mjestu da ne obezbjeđuje privatnost lica koja je koriste.

Sobe posjeduju kupatila. U prostorijama se nalaze i toaleti koji nijesu pristupačni licima sa invaliditetom.

Nakon datih preporuka da se obezbijede uslovi za porodične posjete, uprava ZIKS-a je takvu mogućnost obezbijedila u Podgorici. Jedna prostorija je adaptirana za porodične posjete sa igralištem za djecu.

Inače, u Istražnom zatvoru u Podgorici i Zatvoru Bijelo Polje, u prostorijama za posjete postavljeno je staklo i telefon, čime je onemogućen neposredan kontakt između lica koja su u pritvoru ili su na izdržavanju kazne zatvora i lica koje je došlo u posjetu.

U Istražnom zatvoru pritvorena lica imaju pravo na posjete jednom nedjeljno u saglasnosti suda koji je odredio pritvor. Porodične posjete nijesu moguće, osim preko stakla, i u sobi u kojoj se odvija veći broj posjeta, pa je intimnost nemoguća. Bračne i vanbračne posjete nijesu moguće, iako su ove posjete omogućene za osuđenike na izdržavanju zatvorske kazne.

Postoji soba za dječije posjete. Ova prostorija je na hodniku kojim prolaze svi koji dolaze u Istražni zatvor, kao što su advokati, članovi porodica, svi službenici. Međutim, vrata su staklena i ne obezbjeđuju privatnost djeci i roditeljima koji ostvaruju pravo na posjetu.

U istražnom zatvoru postoji soba u kojoj se odvijaju razgovori sa advokatom, međutim ne postoje uslovi da se razgovori vode a da ne bude narušena privatnost od strane drugih advokata i pritvorenih lica.

U Zatvoru Bijelo Polje redovne posjete za osuđena lica organizovane su subotom i traju 60 minuta. Posjete za lica koja se nalaze u pritvoru organizovane su četvrtkom i takođe traju 60 minuta. Vanredne posjete organizuju se po odborenju vlasti iz zatvora. Soba za posjete je velika, sa video nadzorom, opremljena je telefonima, a između posjetilaca i zatvorenika postavljeno je staklo. Službeno lice je uvijek prisutno, osim kada su u pitanju posjete advokata, kada službeno lice stoji iza zatvorenih vrata.

Soba za porodične posjete je velika, prostrana, opremljena igračkama i novim namještajem. Dječije posjete su organizovane jednom nedjeljnom. Monitoring timu je rečeno da se u jednoj prostoriji za porodične posjete ponekad odvijaju dvije posjete. Trajanje posjeta je ograničeno na sat vremena.

U ovom zatvoru nije postojala posebna prostorija za bračne posjete. Nakon što smo ukazali na to i dali preporuku, rečeno nam je da je jedna prostorija adaptirana za ovu vrstu posjeta.

b. Rad

Na osnovu podataka ZIKS-a, u prosjeku je radno angažovano 350 lica, koji imaju pravo

na naknadu za rad, koja se određuje u visini od najmanje 30% minimalne neto zarade, u skladu sa propisima o radu. Osnovna zarada za radno angažovana osuđena lica je od 36,50 do 50 eura, na mjesečnom nivou.

Od ukupnog broja osuđenih žena (u prosjeku 25) koje se nalaze na izdržavanju kazne u Zatvoru za žene, njih 16 je radno angažovano. Žene su angažovane na poslovima održavanja čistoće u Upravnoj zgradi i organizacionim jedinicama, na poslovima u vešeraju, biblioteci, baštovanstvu, redarstvu i u krojačkoj radionici.

Takođe, u ovom zatvoru, NVO Udruženje starih zanata i vještina „Nit“ iz Podgorice realizuje projekat koji ima za cilj rehabilitaciju zatvorenika i zatvorenica, kroz obuku za stare zanate i slične vještine, podizanje kvaliteta njihovog života, smanjenje socijalne isključenosti i stvaranje boljih uslova za život nakon izlaska iz zatvora. U okviru projekta realizuje se pet radionica: radionica za pletenje, vez i heklanje; radionica oslikavanja drveta; radionica dekupaža; radionica izrade igračaka i pakovanje proizvoda. Projekat je predviđao učešće od 30 do 45 korisnika.

Na osnovu uvida u stanje i kapacitete Zatvora u Bijelom Polju, zaključili smo da zatvorenici najveći dio vremena provode u sobama. Za lica koja borave u ovom zatvoru vrlo je malo socijalnih aktivnosti, samo je 14 lica bilo radno angažovano a radili su na čišćenju i održavanju dvorišta, pružanju pomoći u kuhinji i kantini. Postoji improvizovana stolarska radionica koja nije adekvatno opremljena.

c. Rekreacija

Osuđena i pritvorena lica svakog dana imaju pravo na dva sata duge šetnje u otvorenom dijelu, gdje imaju pristup teretani.

U Zatvoru za kratke kazne korišćenje teretane i šetnja u dvorištu su jedini način na koji zatvorena lica provode slobodno vrijeme. Nema dovoljno prostora, ni tehničkih mogućnosti za realizaciju sportskih aktivnosti. Zatvorenici izražavaju želju za čitanjem knjiga. U okviru zatvora ne postoji biblioteka i zatvorenici koriste knjige koje dobijaju od članova porodice tokom posjeta. Neophodno je osposobiti zatvorsku biblioteku, kako bi se poboljšao kvalitet slobodnog vremena zatvorenika. U zatvoru za kratke kazne ne postoji vešeraj. Zatvorenici samostalno peru svoju odjeću i posteljinu ili im članovi porodice donose tokom posjeta. Zatvor nema posebnu prostoriju opremljenu kompjuterima, na šta nam se požalio zatvorenik, sa kojim smo imali intervju. Na osnovu ponuđenih aktivnosti, zaključuje se da veći dio vremena zatvorenici provode u sobama, bez strukturisanog vremena što se takođe negativno odražava na učinak boravka u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija.

Pritvorena lica imaju pravo na dvije šetnje u toku dana, u trajanju od po sat vremena.

Međutim, pritvorenici su saopštili da trenutno imaju jednu šetnju od sat vremena i jednu od pola sata. Četvrtkom i petkom, kada su posjete, postoji mogućnost za organizovanje samo jedne šetnje. Službenici su nam objasnili da je razlog tome nedovoljan broj službenika koji bi obezbijedili i šetnje i ostvarivanje posjeta.

Ostale aktivnosti nijesu organizovane u pritvoru. U krugovima za šetnju jedino je moguća šetnja jer ne postoje uslovi, na primjer, za igranje košarke, fudbala i slično. Ranije nabavljena bicikla za vježbanje nijesu funkcionisala u trenutku posjete.

U Zatvoru Bijelo Polje nema dovoljno prostora, kao ni tehničkih mogućnosti za realizaciju sportskih aktivnosti. U sklopu zatvora se nalazi prostor za rekreaciju sa stolom za stoni tenis. U vrijeme posjete nije postojala biblioteka, ali je ista kasnije oformljena, po preporuci monitoring tima. Međutim, zatvorenicima je bilo dozvoljeno da donesu knjige sa sobom ili da ih donose njihove porodice.

Pravo na vjeroispovijest je unaprijeđeno. Tokom posjeta Zatvoru Bijelo Polje i zatvorskoj kuhinji, vidjeli smo da se hrana odvaja i posebno skladišti i priprema. U direktnom razgovoru sa licima lišenim slobode dobili smo informacije da se poštuje poseban tretman ishrane za pripadnike islamske vjeroispovijesti. S druge strane, nije postojala posebna prostorija za obavljanje vjerske molitve. Monitoring tim je dao preporuke da se dvije prostorije adaptiraju za ovu potrebu. Uprava ZIKS-a kasnije nas je upoznala s tim da je preporuka ispoštovana.

Preporuke:

- ◆ Pozdravljamo učinjene napore u pogledu ulaganja u materijalne uslove po pitanju ostvarivanja prava na porodične posjete i posjete za djecu. Potrebno je unaprijediti materijalne uslove za ostvarivanje redovnog prava na posjete kako bi se omogućio fizički kontakt sa članovima porodica i kako bi se obezbijedila privatnost, kako sa članovima porodica tako i sa advokatima.
- ◆ Razviti i osmisliti programe radnog angažovanja kao i za aktivnosti tokom slobodnog vremena kako bi se kvalitet života osuđenih i pritvorenih lica popravio.
- ◆ Pozdravljamo adaptiranje i renoviranje prostorija za bračne posjete. Pozivamo vlasti ZIKS-a da razmotre usvajanje plana da prostorije za bračne posjete u Zatvoru u Spuzu budu izmještene, kako bi se obezbijedilo poštovanje prava na privatnost. Jednu od tri prostorije za bračne posjete prilagoditi za korisnicima invalidskih kolica, u skladu sa standardima pristupačnosti.
- ◆ Razmotriti da se posjete organizuju na način kojim će se obezbijediti privatnost i da službenici ne budu uvijek prisutni tokom posjeta.
- ◆ Porodične posjete u Zatvoru Bijelo Polje trebalo bi da se odvijaju isključivo na način kojim se neće remetiti privatnost i ako to nije zahtjev samih zatvorenika i njihovih porodica, ne bi trebale biti kolektivne.

POLICIJSKI OBJEKTI

a. Policijski stanice

YIHR je imala dobru saradnju sa Ministarstvom unutrašnjih poslova i Upravom policije tokom realizacije projekta „Izgradnja društva bez torture i nekažnjivosti na Zapadnom Balkanu“. Saradnja je na kraju i formalizovana kroz Sporazum, koji je podržalo Vrhovno državno tužilaštvo. Cilj Sporazuma je unapređenje zaštite od mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja u Crnoj Gori, doprinos bržem i efikasnijem sprovođenju preporuka međunarodnih ekspertskih tijela, te unaprijeđenje saradnje državnih institucija i civilnog sektora, u cilju većeg stepena poštovanja ljudskih prava osoba koje borave u ustanovama zatvorenog tipa. Neke od aktivnosti koje su predviđene ovim dokumentom podrazumijevaju obavljanje nenajavljenih posjeta policijskim stanicama i Centrima bezbjednosti Uprave policije, razgovore sa licima lišenih slobode bez prisustva policijskih službenika, kao i uvid u sve prostorije u sastavu tih institucija i uvid dokumentaciju o zadržavanju, odnosno lišavanju slobode, poštujući principe zaštite identiteta i dobijajući saglasnost lica na koje se podaci odnose.

Monitoring tim je posjetio Centre bezbjednosti Podgorica, Berane i Bar i odjeljenja bezbjednosti Rožaje, Cetinje, Danilovgrad i Ulcinj.

Nakon što je CPT dao preporuke 2008. godine, materijalni uslovi su se značajno unaprijedili. Materijalni uslovi u Centru bezbjednosti Podgorica su među najkvalitetnijim. Radi se o novoj zgradi, koja uglavnom ispunjava sve standarde.

CB Podgorica ima poseban ulaz kroz koji se sprovode lica lišena slobode, što im obezbjeđuje privatnost i očuvanje dostojanstva u ovakvim situacijama. Nakon što se lica transportuju u CB, vrši se pretres u dijelu koji je pokriven video nadzorom. U trenutku naše posjete bila su prisutna dva službenika, koji su nam kazali da nakon pretresa, osobama lišenim slobode predoče zagarantovana osnovna ljudska prava i slobode na temelju Ustava Crne Gore, Zakonika o krivičnom postupku, Zakona o Unutrašnjim poslovima i međunarodnim konvencijama, koje regulišu ovu oblast. Pored toga što ih službenici usmeno upoznaju sa njihovim pravima, postoje i pisane forme i to na crnogorskom (srpskom/bošnjačkom/hrvatskom), albanskom, romskom, ruskom, engleskom, italijanskom i njemačkom jeziku. Saopšteno je da se ovakav informativni list daje svakom licu lišenom slobode, a takođe stoji zalijepljen i sa unutrašnje strane vrata svake prostorije za zadržavanje, u šta smo se i sami uvjerili. Takav list potpisuje službenik i zadržano lice koje potpisom potvrđuje da je upoznat:

- ◆ da je lišen slobode,
- ◆ sa razlozima za lišenje slobode,

- ◆ da nije dužan ništa da izjavi,
- ◆ da može angažovati branioca kog odabere,
- ◆ da na njegov zahtjev mogu biti obaviješteni njegovi najbliži,
- ◆ da se može obavijestiti diplomatsko konzularno predstavništvo, ukoliko se radi o stranom državljaninu,
- ◆ da ima pravo na besplatnu pravnu pomoć,
- ◆ da ima pravo na ljekarsku pomoć od ljekara kojeg angažuje CB ili ljekara kojeg on izabere o svom trošku,
- ◆ da će u redovnim intervalima dobijati obrok,
- ◆ da će mu biti obezbijeđen pristup vodi za piće.

Takođe, postoje protokoli u kojima se upisuje da li je i koga (imenom i prezimenom) kontaktiralo zadržano lice. U slučaju da zadržano lice to odbije, i to se registruje, što na kraju zadržano lice potpisuje. Uvidom u dokumentaciju, monitoring tim je utvrdio da se i to primjenjuje.

Međutim, u praksi smo registrovali slučajeve kada ova procedura nije ispoštovana.

Tokom posjete Istražnom zatvoru realizovali smo 13 upitnika sa licima koja su u pritvoru. Od njih 13, deset pritvorenika su kazali da njihov advokat nije bio prisutan u trenutku kada su davali izjavu u policiji i kada su potpisali izjavu. Dvije osobe su odgovorile da su imali probleme pri dobijanju medicinske pomoći, kada su bili u prostorijama policije, dok su petoro njih imali probleme da obavijestite porodicu o privođenju. S tim u vezi, građanin M.M. obratio se Inicijativi mladih za ljudska prava 22. decembra 2013. godine i saopštio da su mu prilikom lišavanja slobode i zadržavanja u prostoriji za zadržavanje Centra bezbjednosti Podgorica, povrijeđena ljudska prava. M.M. je kazao da mu tokom boravka u prostoriji za zadržavanje u Centru bezbjednosti Podgorica nije dozvoljeno korišćenje mobilnog telefona, toaleta, cigareta, te da je imao zdravstvenih problema, zbog kojih mu je boravak u prostoriji za zadržavanje mogao ugroziti zdravlje. On je istako da mu nije bilo dozvoljeno da obavijesti člana porodice i advokata o zadržavanju. Ovaj slučaj smo prijavili nadležnim institucijama za provjeru kontrole rada policije. Savjet za građansku kontrolu rada policije je 30. juna 2015. godine utvrdio da su M.M. prekršena prava tokom trajanja njegovog zadržavanja u policijski pritvor. Savjet je zaključio da su prava M.M. prekršena tako što mu nije omogućen kontakt sa porodicom, odnosno nije mu obezbijeđeno pravo da obavijesti porodicu i ostale bliske ljude o činjenici njegovog zadržavanja, kao i da je bio izložen nehumanom tretmanu i neadekvatnim uslovima boravka, tako što mu nije omogućen pristup toaletu.

Dvije osobe su kazale da su bile podvrgnute fizičkom nasilju tokom privođenja u policijsku stanicu, a čak četvoro njih da su bili podvrgnuti fizičkom nasilju u policijskoj stanici. Dva lica saopštila su da su bili podvrgnuti psihičkom nasilju tokom privođenja a troje njih u policijskoj stanici.

Svi ispitani pritvorenici kazali su da im niko, ni u jednom trenutku od momenta hapšenja, nije tražio novac da bi dobili blažu kaznu, bolji tretman u ćeliji ili raniji otpust. U CB Podgorica ukupno je deset prostorija:

- ◆ sedam za muška punoljetna lica (1 trokrevetna, 1 petokrevetna i 5 jednokrevetnih)
- ◆ jedna za ženske osobe
- ◆ jedna za maloljetna lica
- ◆ jedna prostorija za pružanje hitne pomoći.

Prostorije ispunjavaju standard po pitanju površine, širine su više od dva metra i visina plafona preko 2,5 metra. Vještačko osvjetljenje je odgovarajuće (dovoljno da se može čitati), a takođe imaju i prirodno (dnevno) osvjetljenje. Svaka prostorija je opremljena ležajem, malim drvenim stočićem i umivaonikom sa tekućom vodom. Svaka ćelija je snabdjevena električnim zvonom. Toaleti se nalaze van tih prostorija, a odvojeni su muški i ženski. Postoji i toalet koji je prilagođen osobama sa invaliditetom. U okviru ovih toaleta postoji i po jedna tuš kabina.

Iako je monitoring tim primijetio na jednom ćebetu nečistoću, koja je vjerovatno nastala zbog povraćanja lica lišenog slobode zbog alkohola, higijena kako u prostorijama za zadržavanje, tako i u toaletima, relativno je dobra. Ipak, neophodno je da prostorije za zadržavanje uvijek budu čiste i provjetrene, posebno prije smještanja novih lica lišenih slobode.

U Centru bezbjednosti Berane prostorije se nalaze u podrumu zgrade. Postoje dvije prostorije, jedna muška i jedna ženska. Prostorije zadovoljavaju uslove po pitanju kvadrature, od minimim četiri metra kvadratna. U svakoj prostoriji su po dva kreveta i jedan stočić, koji su dobro fiksirani za pod. Na stolu se nalazila i štampana kompletna Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Kako su nam saopštili službenici policije, u slučaju kada su kapaciteti popunjeni, sljedeća lica lišena slobode šalju se u Bijelo Polje. Prostorije su provjetrene a podovi čisti. Međutim, primijetili smo da ćebad i dušeci nijesu bili čisti. Toaleti se nalaze na spratu i zajednički su, kako za uhapšena lica, tako i za službenike. U toaletima nema tople vode, niti postoje uslovi za tuširanje.

U CB Bar postoje dvije prostorije. U prvoj prostoriji se nalaze tri ležaja a na svakom je čista posteljina i po jedno ćebe. U prostoriji se takođe nalazi i umivaonik sa česmom. Prostorija je prostrana i osvijetljena prirodnom svjetlošću. U drugoj prostoriji se nalazi jedan ležaj sa takođe čistom posteljinom i česmom koja radi sa spoljne strane., što znači da lice mora da pozove dežurnog policajca da mu pusti vodu. I ova prostorija je prozračna, manja je i ima otvor za prirodnu svjetlost. Između ove dvije prostorije nalazi se toalet koji, kako nam je saopšteno, koriste lica lišena slobode i službenici policije.

U Odjeljenju bezbjednosti Rožaje postoje dvije prostorije za zadržavanje, jedna za muškarce i jedna za žene. Prostorije su opremljene sa po dva kreveta, jednim stočićem i umivaonikom. Kreveti i stočići su dobro fiksirani, prostorije provjetrene i čiste, a higijena je na zadovoljavajućem nivou. Toalet se nalazi pored prostorija za zadržavanje. Grijanje nije zadovoljavajuće, u šta smo se i sami uvjerali, a i sami službenici su priznali da u tom dijelu grijanje ne funkcioniše dobro.

U Odjeljenju bezbjednosti Danilovgrad postoje dvije prostorije za zadržavanje, i to po jedna jednokrevetna i dvokrevetna. Jednokrevetna soba ima osam metara kvadratnih, a dvokrevetna soba dvanaest metara kvadratnih, na osnovu mjerenja članova monitoring tima. Sobe imaju prirodno i vještačko svjetlo. Iako je u sobama higijena prilično dobra, dušeci nijesu bili čisti, pa bi ih trebalo očistiti ili zamijeniti.

U Odjeljenju bezbjednosti Ulcinj postoje tri prostorije za zadržavanje, od kojih se, kako nam je saopšteno, jedna ne koristi. Dvije prostorije koje se koriste za smještaj lica su u kritičnom stanju i neophodna je njihova hitna adaptacija. Prostorije su smještene u podrumu zgrade, sa veoma lošom prirodnom svjetlošću. U trenutku posjete, u gradu nije bilo struje, pa nije bilo ni u prostorijama za zadržavanje. Prostorije su neprovjetrene sa veoma lošim sistemom za ventilaciju, higijena je veoma loša, dušeci i ćebad nijesu čisti, a u sobama nije bilo jastuka. U jednoj sobi u kojoj su smještene dva kreveta, kvadratura nije u skladu sa standardima i iznosi sedam metara kvadratnih. Saopšteno nam je da je održavanje higijene preuzela privatna agencija. Kako nam je saopšteno, grijanje ne radi ili je veoma loše. Monitoring tim preporučuje da se lica lišena slobode ne zadržavaju u ovim prostorijama do njihove potpune adaptacije u skladu sa standardima. Do tada, lica bi trebala da budu smješšana u prostorijama najbliže stanice policije.

Primijetili smo da u ovom odjeljenju rukovodioci vode detaljne registre o upotrebi sredstava prinude i prituzbama na policijske službenike, te da ih dostavljaju nadležnima u Upravi policije. Ovakvu praksu policijski službenici bi trebalo da primijene i u drugim stanicama policije.

S druge strane, monitoring tim nije naišao na praksu da se vode posebni registri o traženoj i pruženoj medicinskoj pomoći licima lišenim slobode i zadržanim licima, kao ni posebni registri o svim licima koja su pozvana u stanicu policije.

Tokom monitoringa, došli smo do saznanja da u pojedinim stanicama policije licima lišenim slobode ishrana nije obezbijeđena na organizovan način. Za lica koja se duže zadržavaju hrana se obezbjeđuje tako što je donosi njihova porodica ili im je kupuju službenici policije od sopstvenog novca. Takva situacija bila je zabilježena u Odjeljenju bezbjednosti Rožaje i Ulcinj. Lica koja su lišena slobode i zadržana nemaju u posmatranim stanicama policije obezbijeđen topli obrok, već isključivo sendviče.

U slučaju da je lice dovedeno u prostor za zadržavanje u mokroj odjeći ili u odjeći koja nije podesna za njihovo zdravlje, za vrijeme zadržavanja mora mu se obezbijediti odgovarajuća odjeća, koja im nije dostupna ni u jednoj policijskoj stanici. Pod odjećom nepodesenom za zdravlje treba podrazumijevati i veoma prljavu odjeću, naročito u slučaju uriniranja ili defekacije. Evropski sud za ljudska prava je ustanovio povredu člana 3 Evropske konvencije (**zabrana mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja**) kada licu koje se prilikom hapšenja uneredilo nije omogućeno da se presvuče. **Valašinas v. Lithuania, App. No. 44558/98 (2001), paragraf 117.**

Posebno zabrinjava to što se i dalje događa da se lica lišena slobode u najvećem broju slučajeva ne sprovode odmah bez odlaganja, kako je zakonom definisano, nadležnom tužiocu ili nadležnom organu za prekršaje, već se ista privode posljednjeg sata trajanja pritvora. Ovo je posebno izraženo u slučajevima kada su lica lišena slobode u periodu od 23:00 do 07:00 sati.

Prostorije su uglavnom opremljene video nadzorom i interfonom. Međutim, video nadzorom nijesu u potpunosti pokrivena sva mjesta kojima se sprovode lica lišena slobode, a najlošija situacija je u Ulcinju. U Odjeljenju bezbjednosti Ulcinj postoje tri kamere od kojih su dvije postavljene u prostorijama za zadržavanje, a jedna na glavnom holu. Kada su u pitanju druge stanice policije, u CB Berane nema video nadzora u holu, na stepenicama, sve do prostorija za zadržavanje. Ovakav nedostatak smo registrovali i prilikom ranijih posjeta. Takođe, registrovali smo i da u CB Podgorica postoje mjesta kojima se sprovode lica lišena slobode a da nijesu pokrivena kamerama. Riječ je o jednom dijelu stepeništa iz prostorija ka kancelarijama.

Jedan broj prostorija nije pristupačan za kretanje licima sa invaliditetom. Takva situacija bila je zabilježena u Beranama i Rožajama.

Licima koja se zadržavaju duže od 24 sata, mora se omogućiti boravak na svježem vazduhu. Međutim, to se u praksi ne obezbjeđuje jer, kako nam je objašnjeno, za to ne postoje uslovi koji bi tim licima omogućili bezbjedan boravak van prostorija za zadržavanje.

Preporuke:

- ◆ Neophodno je osigurati da se prilikom lišavanja slobode građana poštuju osnovna ljudska prava kao što su: da osoba bude upoznata o razlozima za lišenje slobode, da osoba nije dužna ništa da izjavi, da može angažovati branioca koga odabere, da na njegov zahtjev mogu biti obavješteni njegovi najbliži, da se može obavijestiti diplomatsko konzularno predstavništvo, ukoliko se radi o stranom državljaninu, da ima pravo na pomoć od ljekara kojeg angažuje CB ili ljekara kojeg on izabere o svom trošku. Pozitivnu praksu da se licima lišenim slobode daju formulari sa obavještenjem o pravima, koja je praktikovana u Podgorici, treba da primijene svi Centri bezbjednosti i odjeljena.

- ◆ Neophodno je stvoriti uslove kako bi se licima koja se zadržavaju duže od 24h omogućio boravak na svježem vazduhu.
- ◆ Nedopodno je da lica lišena slobode budu bez odlaganja privedena dežurnom tužiocu. U okviru ovog, razmotriti jačanje kapaciteta tužilačke institucije i mogućnost otvaranja kancelarije u prostorijama centara bezbjednosti.
- ◆ Iako je higijena u skoro svim prostorijama koje smo obišli na visokom nivou, ipak smo primijetili da u pojedinim nijesu bila čista ćebad i dušeci. Potrebno je da ćebad i dušeci budu uvijek čisti. U onim centrima bezbjednosti i ispostavama u kojima nema uslova za tuširanje lica koja se zadržavaju, potrebno je obezbijediti takve uslove.
- ◆ Izgraditi prilazne rampe i liftove čime bi se omogućio ulazak i kretanje osoba sa invaliditetom unutar zgrada.
- ◆ Takođe, u slučaju potrebe, trebalo bi obezbijediti i odjeću za lica lišena slobode.
- ◆ Obezbijediti adekvatno grijanje u svim prostorijama u kojima se smještaju lica lišena slobode.
- ◆ Nedopostivo je da zadržana lica nemaju obroke tokom trajanja pritvora i da sve to zavisi od dobre volje službenika, pa i to da službenici sami plaćaju hranu od ličnih sredstava. Stoga, u što kraćem roku treba naći rješenje kako bi se zadržanim licima obezbjedila adekvatna ishrana.
- ◆ Instalirati video nadzor u svim stanicama policije od ulaza do prostorija za zadržavanje. Ovo se posebno odnosi na Odjeljenje bezbjednosti Ulcinj.

b. Prihvatilište za strance

Prihvatilište za strance posjećeno je 9. jula 2015. godine. Posjeta je bila najavljena. Prihvatilište za strance funkcioniše u okviru Uprave policije, Sektora za graničnu policiju. Svi službenici prisutni u prihvatilištu su saradivali sa članovima monitoring tima koji nijesu primijetili da su pokušali da daju neiskrene odgovore. Monitoring tim je imao pristup prostorijama, ali nije imao dozvolu da razgovara sa licima lišenim slobode. U trenutku posjete u prihvatilištu su bila tri lica lišena slobode i to po jedno iz Maroka, Makedonije i Hrvatske. Generalno, možemo zaključiti da se ljudska prava i slobode poštoju, a da su uslovi u kojima borave lica lišena slobode u ovoj ustanovi veoma dobri. Ipak, za pouzdanu ocjenu poštovanja i zaštite ljudskih prava neophodno bi bilo obaviti i razgovore sa licima lišenim slobode.

Prihvatilište za strance, ima kapacitet za 46 osoba u deset soba, koristi se za smještaj stranaca koji na nedozvoljen način dođu u Crnu Goru ili borave u njoj bez odobrenja; stranaca čiji se identitet ne može utvrditi; stranaca kojima nije odobren privremeni boravak, odnosno nije priznato pravo azila, odnosno nije priznat status izbjeglice, a koji se, iz bilo kojih razloga, ne mogu odmah udaljiti iz Crne Gore. U Prihvatilištu se smještaju samo punoljetna lica, dok se maloljetna smještaju u Centar Ljubović. Prihvatilište je počelo sa radom u decembru 2013. godine. Zgrada je nova i izgrađena je u skladu sa standardima. Higijena je na visokom nivou.

Sektori za muškarce i žene su odvojeni. Do danas, kapaciteti nijesu bili u potpunosti popunjeni. Prosjek zadržavanja lica u ovoj ustanovi jeste oko dva mjeseca.

U Prihvatištu je zaposleno 36 službenika. Od tog broja, petorica su starješine/inspektori koji vode razgovore sa licima koja se smještaju u Prihvatište. Od ukupnog broja službenika, tri su ženskog pola. Centar ima dvije pomoćne radnice. Službenici su prolazili obuke na temu postupanja sa azilantima, ilegalnim migrantima i imali su obuke na temu prevencije torture. Dio obuka je realizovan u Holandiji i Njemačkoj. U Prihvatištu je izgrađena kuhinja i restoran, međutim hrana se ne sprema tu, već se po ugovoru dobavlja iz ZIKS-a koji je u neposrednoj blizini.

Na isti način funkcioniše i pružanje medicinske pomoći i zaštite. Prihvatište ima ordinaciju/prostoriju za pružanje medicinske zaštite, međutim u Prihvatištu ordiniraju doktori ZIKS-a. Prostorija nema frižider za čuvanje lijekova kao ni plakar za čuvanje medicinskih kartona. Ako se lice smjesti u petak popodne u Prihvatište, onda ono ostaje u sobi za prihvatanje do ponedjeljka, kada doktor dolazi da ga pregleda. U slučaju da lice lišeno slobode u Prihvatištu traži hitnu medicinsku pomoć, onda ono biva sprovedeno do najbliže hitne pomoći.

Saopšteno nam je da prilikom sprovođenja lica u Prihvatište, lica lišena slobode dobijaju pravo da se jave telefonom osobi po izboru. Nakon toga, dozvoljeno je da njih rodbina poziva na telefonski broj Prihvatišta i da se takva praksa poštuje u bilo kom dijelu dana.

Takođe, službenici su nam saopštili da im je dozvoljen kontakt sa advokatom i da ga lica lišena slobode u ovoj ustanovi redovno koriste.

Od početka rada Prihvatišta do monitoring posjete, lica lišena slobode nijesu podnijela nijednu pritužbu na rad službenika policije u ovoj ustanovi.

Posjeta je dozvoljena u toku radnog vremena i to u trajanju od pola sata.

U Prihvatištu postoji soba za vjerske obrede i hrana je prilagođena vjernicima.

Video nadzorom je pokrivena cijela zgrada osim soba i toaleta.

Svakim danom dozvoljena je šetnja, u trajanju od dva sata. To vrijeme je neprekidno i traje od 16 do 18 sati, svakog dana. Prostor za šetnju nije natkriven i zaštićen od kiše. Sobe su uredne, provjetrene i imaju prirodnu i vještačku svjetlost. U jednoj sobi, u kojoj je šest kreveta, izmjerena kvadratura iznosila je 27 metara kvadratnih plus toalet, dok je kvadratura druge sobe bila 24 kvadratna metra, a u njoj je smješteno sedam kreveta.

Dnevni boravak je uredan, provjetren i sadrži sve elemente neophodne za pripremanje hrane.

Prvi sprat ustanove je prilagođen osobama sa invaliditetom. Službenici su nam saopštili da do danas nije bilo osoba sa invaliditetom, a ukoliko se to desi, biće smještene na prvom spratu.

Preporuke:

- ◆ Monitoring tim preporučuje rukovodstvu Prihvatišta za strance da se ubuduće dozvoli komunikacija predstavnicima organizacija za ljudska prava sa licima lišenim slobode u Prihvatištu, jer će to dovesti do većeg povjerenja u poštovanje i zaštitu ljudskih prava.
- ◆ Monitoring tim preporučuje da se izvrši nabavka frižidera za čuvanje lijekova, kao i namještaja neophodnog za čuvanje medicinskih kartona, što je prije svega u skladu sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti.
- ◆ Neophodno je upošljavanje srednjeg stručnog medicinskog osoblja koje bi pružalo hitnu medicinsku pomoć do dolaska ljekara i koje bi kontrolisalo upotrebu terapije.
- ◆ Potrebno je natkriti prostor za šetnju, kako bi se isti mogao koristiti bez obzira na vremenske uslove.
- ◆ Iz sobe u kojoj smo premjerali 24 kvadratna metra, iako nam je saopšteno da do danas nikada nije bila popunjena, neophodno je izbaciti jedan krevet kako bi prostor zadovoljavao standarde koje propisuje CPT.

c. Protesti Demokratskog fronta

Opozicioni Demokratski front je u septembru i oktobru 2015. godine organizovao proteste ispred Parlamenta Crne Gore.

Policijske snage su, na zahtjev Komunalne policije, 17. septembra 2015. godine, ujutru u 6:00 časova, započele akciju prekida protesta, jer je organizatorima istekla dozvola koju su imali. Tom prilikom službenici policije su primijenili sredstva prinude, jer okupljeni nijesu željeli da prekinu proteste. Jedanaest građana je uhapšeno među kojima su i dva poslanika, dvojica novinara koji su bili na službenom zadatku, odbornik u lokalnom Parlamentu i drugi. Brojni od njih zadobili su povrede i pružena im je medicinska pomoć u Kliničkom centru. Skoro svi građani, novinari i poslanici su oslobođeni odgovornosti u postupcima pred državnim institucijama.

Istraživači YIHR pratili su dešavanja na terenu i vršili monitoring policijskih postupanja. Posebnu zabrinutost izražavamo zbog nezakonitog hapšenja dva novinara na radnom zadatku, pri čemu je jedan od njih zadobio i fizičke povrede od policijskih službenika, iako nijesu pružali nikakav otpor. Jedan od novinara, na suđenju koje je pratio istraživač YIHR, saopštio je da smatra da je razlog njegovog lišavanja slobode to što je snimao situaciju u kojoj desetak službenika policije bije jednog građanina.

Nakon tih protesta, DF je organizovao nove proteste. YIHR je pratila na terenu protest

Demokratskog fronta i 24. oktobra, i ažurno obavještavala javnost putem društvenih mreža. Tada je došlo do nemira na protestima i do nezakonite upotrebe sile i prebijanja građana od strane policijskih službenika. YIHR je bila u komunikaciji sa građanima sve vrijeme i dokumentovala je slučajeve u kojima postoji sumnja na policijsku torturu. Procjena YIHR monitora jeste da je protest bio miran u početku, iako se osjećala određena doza tenzija, a niko sa bine nije pozivao na njihovo smirivanje. Na terenu je došlo i do par nezgoda, kada je jedan od istraživača YIHR pogođen kamenicom, ali bez težih povreda. Policija je prema procjenama YIHR istraživača u određenim situacijama, nakon početnog zakonskog osnova za pokretanje akcije, prekoračila ovlašćenja. Bilo je veoma teško raditi zbog ispaljivanja velikog broja šok bombi i suzavaca.

YIHR je sa partnerskim organizacijama povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, upozorila na hronični nedostatak odgovornosti državnih službenika u Crnoj Gori, za dokazano mučenje i druga kršenja ljudskih prava, čime se podržava nekažnjivost i negira vladavina prava. Poseban akcenat je tada stavljen na odugovlačenje istrage mučenja Milorada Martinovića i drugih građana na ulicama Podgorice, poslije protesta 24. oktobra 2015. godine. Tražili smo od VDT da obezbijedi vladavinu prava tako što će procesuirati odgovorne, počevši od vrha policije. Najveći problem u istrazi je to što su se policijski službenici solidarisali sa svojim kolegama i nijesu saopštavali imena kolega. Zabrinjavajuće je i to što je, po navodima medija, učinio i komandant Specijalne antiterorističke jedinice, Radosav Lješćković. Komandant Lješćković državnom tužiocu nije saopštio, pored ostalog, da ne zna ni ko su policajci koji su s njim bili u policijskom vozilu "jer su svi bili maskirani". Policija nije ispoštovala preporuku CPT da na uniformama budu istaknuti brojevi, kako bi se kasnije u slučaju potrebe mogli identifikovati.

YIHR je formirala sljedeće predmete na osnovu pritužbi građana i na osnovu istraživačkog rada, u kom postoje ozbiljni navodi o povredi prava:

1. Slučaj Milorada Martinovića

Prebijanje Martinovića zabilježeno je i video kamerom i isto je dostupno na sljedećem linku: <https://www.youtube.com/watch?v=hmRQ4lTYz6g>.

Na snimku se vidi kako više od 15 policijskih službenika učestvuje u incidentu. Martinović je zadobio teške tjelesne povrede i potpuno je uništen njegov automobil. Državno tužilaštvo je pokrenulo istragu i lišilo slobode dva policijska službenika.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je konstatovao da su postupanjem službenika Uprave policije u konkretnom slučaju, povrijeđena prava građanina Milorada Martinovića. „Naime, više službenika Uprave Policije je dana 24. oktobra 2015. godine, oko 23 sata, u ulici Jovana Tomaševića u Podgorici primijenilo prekomjernu fizičku silu i gumenu palicu prema građaninu Miloradu Martinović dok je ležao na

asfaltu u bespomoćnom položaju, nemoćan za bilo koju vrstu otpora, udarajući ga po čitavom tijelu. Tom prilikom građanin je zadobio veliki broj udaraca i nanijete su mu teške tjelesne povrede.

U postupanju službenih lica Uprave policije prema građaninu Miloradu Martinoviću, sadržani su svi elementi nečovječnog i ponižavajućeg postupanja: učešće službenih lica, namjera kažnjavanja (za pretpostavljeno učešće u incidentima na javnom okupljanju koje je prethodilo), bespomoćnost žrtve i intenzitet nanijetog bola“³

Savjet za građansku kontrolu rada policije zaključio je da je došlo do očigledno prekomjerene upotrebe sile policijskih službenika u konkretnoj intervenciji, da su policijski službenici prema građaninu Miloradu Martinoviću postupali neprofesionalno, da su prekoračili službena ovlašćenja i da je isti podvrgnut mučenju, nečovječnom i ponižavajućem tretmanu, pa je tom prilikom došlo do teškog povrijeđivanja i uništavanja njegovog motornog vozila.

2. Slučaj privođenja novinara Dražena Živkovića i Gojka Raičevića

Dražen Živković (novinar dnevnih novina Dan) i Gojko Raičević (urednik portala in4s) privedeni su tokom rasturanja protesta 17. oktobra 2015. godine.

Novinari su optuženi zbog toga što nijesu izvršili naređenje da napuste zaštićenu zonu. Posebno zabrinjava to što su sredstva prinude primijenjena u oba slučaja iako novinari nijesu pružali otpor. Raičević je dobio i udarac od policijskog službenika u predjelu bubrega i bio je odgurnut prilikom ulaska u službeno vozilo „maricu“ pri čemu je zadobio i povredu koljena. Novinaru Živkoviću stavljene su lisice, iako nije pružao nikakav otpor. Na ovakav način prekršeno je i pravo javnosti da zna i da bude upoznato sa svim što se dogodilo jutros ispred Skupštine Crne Gore.

Istraživači YIHR pratili su suđenje novinaru Živkoviću. Već smo na prvom suđenju čuli svjedočenja policijskih službenika koji su potvrdili priču novinara ali ne i direktora Uprave policije, koji je tvrdio da je novinar odbio da izvrši naređenje policijskog službenika. Novinar Živković tvrdio je da je snimao prebijanje drugih građana od strane policije. Područni organ za prekršaje u Podgorici oslobodio je novinara Živkovića optužbi da je ometao policijske službenike u vršenju službene dužnosti. Savjet za građansku kontrolu rada policije utvrdio je da je policijski službenik ograničio slobodu kretanja novinaru Živkoviću, odnosno izvještavanje s obzirom na to da je novinar.

Novinar Raičević je pretrpio i napad policijskih službenika nakon protesta 24. oktobra.

Savjet Evrope utvrdio je da su policijski službenici tokom protesta takođe napali novinara Gojka Raičevića, da je direktno ugrožen od strane države i da je njegova bezbjednost ugrožena.

³ <http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/488-15.pdf>

Savjet Evrope je konstatovao da je u pitanju napad na njegovu ličnu sigurnost i integritet kao novinara.

Savjet Evrope je konstatovao da je Raičević tri puta tokom protesta (17.18. i 24. oktobra) bio meta brutalnih napada, prebijanja i hapšenja od strane crnogorske policije, iako je u svim tim slučajevima bio na radnom zadatku izvještavanja sa protesta opozicionih stranaka ispred Skupštine Crne Gore u centru Podgorice. U izvještaju se navodi da je u prvom slučaju, 17. oktobra, Raičević bio fizički napadnut od strane policije i uhapšen u ranim jutarnjim satima dok je pratio privođenje opozicionih poslanika.

Zatim, napad na Raičevića desio se 18. oktobra kada mu je jedan policijski službenik prijetio iz vozila u prolazu. Treći napad na Raičevića dogodio se 24. oktobra, kada je izvještavao o policijskom razbijanju opozicionog skupa ispred Skupštine Crne Gore. Raičevića je tada s leđa, pendrekom udario policajac. Desetak minuta kasnije iz jednog policijskog vozila izašao je maskirani pripadnik specijalnih jedinica i zadao više udaraca Raičeviću.

Savjet za građansku kontrolu rada policije zaključio je da je došlo do neprimjerene upotrebe sile nad građaninom Gojkom Raičevićem koji nije pružao otpor. Savjet je zahtijevao od Uprave policije da se objavi identitet postupajućeg policijskog službenika, kao i informacije u vezi procesuiranja njegovog postupanja i da se o tome informiše javnost. Međutim, to se nije dogodilo do trenutka pisanja izvještaja.

3. Upotreba suzavca

Brojne pritužbe građana odnosile su se na količinu i način upotrebe hemijskih sredstava (suzavac). Istraživači YIHR koji su bili na terenu tokom okupljanja 24. oktobra 2015. godine primijetili su da su policijski službenici ispaljivali suzavac prema novinarima, građanima koji su se mirno udaljavali sa mjesta incidenta kao i prema starijim ljudima. YIHR je imala na terenu i kamermana koji je dio aktivnosti policijskih službenika i snimio kamerom.

Pored velikog broja građana koji su zadobili povrede od posljedice suzavaca i tri policijska službenika zadobili su iste povrede.

Savjet za građansku kontrolu rada policije utvrdio je da upotreba hemijskih sredstava prema novinarima bila nedovoljno obazriva i neselektivna, te je pozvao MUP da upute izvinjenje novinarima i snimateljima koji su se našli u ulici Stanka Dragojevića, gdje je bačen suzavac.

Takođe, Savjet je dao preporuku Ministarstvu unutrašnjih poslova da organizuje okrugli sto kako bi se, uz učešće odgovorajućih stručnjaka, zainteresovane javnosti i drugih na stručan način vodio dijalog o upotrebi suzavca, tokom oktobarskih protestnih okupljanja. MUP nije ispoštovao preporuke do objavljivanja izvještaja.

4. Slučaj M.R.

Građanin M.R. (1949) Iz Herceg Novog obratio se YIHR sa pritužbom na postupanje policijskih službenika tokom protesta 24. oktobra 2015. godine. M.R. je istakao da je mirno protestovao i da je nakon incidenta krenuo prema Trgu republike. Prema njegovim riječima, policijski službenici su ga pod punom ratnom opremom sustigli i udarali pendrekom po cijelom tijelu, i pri tom su mu nanijeli povrede na ruci. Kako tvrdi M.R. šaka mu je polomljena. YIHR je dostavio medicinsku dokumentaciju u kojoj se konstatuju hematomi i fraktura ruke.

Iz Uprave policije su odgovorili da nemaju informacije o tome da su službenici policije prema građaninu M.R. primjenjivali sredstva prinude, niti da je isti zadobio povrede. Savjet za građansku kontrolu rada policije je zaključio da postupanje prema građaninu M.R. nije bilo profesionalno.

5. Slučaj V. D.

Građanin V.D. (1938) ispričao je istraživaču YIHR sljedeće: „Bio sam od početka na trgu. Onda smo krenuli ka Skupštini. Stajao sam kod spomenika Puškina. Ja na protestu nijesam ni vrištao ni vrijeđao, bio sam najslobodniji građanin na svijetu. Kasnije je poslanik Radunović rekao ono za deset minuta da je još rok i da oni neće biti odgovorni za ono što slijedi. Smatrao sam da to nije dobra poruka. Odmah sam krenuo ka mostu, malo su me i noge boljele jer sam dugo stajao. Počinju da gađaju policiju petardama i još nekim predmetima. Brže sam krenuo ka mostu. Čuje se nekoliko većih eksplozija. Sve više ljudi ide ka mostu. Neposredno iza mene je nešto eksplodiralo. Na mojoj bijeloj jakni bilo je preko 30 otisaka od kamena koji je ta eksplozija podigla. Tada sam osjetio i bol u nogama. Sa svih strana je bačan suzavac. Nijesam mogao preko mosta od suzavca pa sam se vratio i otišao preko mosta na Ribnici. Kada sam stigao kući jedva sam disao. Osjećao sam bol u grudima. Sada kada dišem boli me. Ono što sam primijetio, a što je najbitnije, policija je ispaljivala na nas suzavac ali nije na one koji su bili u prvom redu i koji su napadali policiju, već na nas koji smo bili mirni. Dok su na mostu bili uglavnom stariji ljudi koji su jedva hodali. Na skalinama sam vidio jednog čovjeka kako leži i ne pomiče se, dvojica pored njega su vrištali. Izabrani doktor mi je kazao da je ovo na nogama od gumenih metaka, međutim to nijesu konstatovali u nalazima osim da su povrede tu i kolike su.

U medicinskom izvještaju je konstatovano da se sa unutrašnje strane desne natkoljenice vidi nagnječenje dimenzija 3x8 cm, plavičaste sredine sa zelenim haolom u čijoj se centru vide dva kružna defekta epiderma u prečniku oko 1 cm.

Uprava policije je demantovala da je upotrebljavala gumene metke. Međutim, u dopisu Savjetu Evrope MUP je naveo da su gumeni meci ipak korišteni, u slučaju da se izbjegne direktan kontakt i fizički sukob sa demonstrantima.

Savjet za građansku kontrolu rada policije je utvrdio da su u konkretnom slučaju od strane službenika Uprave policije povrijeđena prava V.D.

YIHR je pružila besplatnu pravnu pomoć i podnijeta je krivična prijava Osnovnom državnim tužilaštvu u Podgorici. Međutim, do sada nema rezultata o podnijetoj krivičnoj prijavi.

6. Slučaj Ž.L.

Građanin Ž.L. (1969), obratio se YIHR 2. novembra 2015. godine sa pritužbom na policijske službenike. Naime, Ž. L. Je istakao da je bio u lokalu zajedno sa građanima V.P. i I.P. u noći protesta na Pobrežju. U intervalu između 22:45 i 23:00 časa, grupa policijskih službenika (najmanje deset pripadnika Specijalne antiterorističke jedinice (SAJ)) su ih pretukli ispred jednog kafića, pošto su policajci od njih tražili da izađu. Ž.L. je kazao da nije pružao otpor i da je ispoštovao sva naređenja koja je dobio od policijskih službenika. Na kraju, policijski službenici ih nijesu priveli nego su ih ostavili povrijeđene, što jasno ukazuje na sumnjivu upotrebu policijskih ovlašćenja u ovom slučaju.

U medicinskoj dokumentaciji koju je Ž.L. dostavio YIHR, piše da je Ž.L. saopštio da je u noći protesta zadobio više udaraca od članova SAJ-a po glavi, rukama, desnoj nozi i leđima. Registrovane povrede su sljedeće: na desnom laktu se vidi plavičasti krvni podliv dimenzija 1x2 cm. Sa spoljašnje strane desne butine se vide dva plavičasta krvna podliva nepravilnog oblika, dimenzija 3x5. S druge strane, u predjelu slabine se vidi krvni podliv, elipsoidnog oblika, plavičasto prebojen, dimenzija 10x15 cm. Na lijevom laktu se vidi nagnječenje, u prečniku oko 1 cm.

Savjet za građansku kontrolu rada policije je ocijenio da su pripadnici SAJ-a u konkretnom slučaju prema Ž.L. postupali degradirajuće, na neprofesionalan i nezakonit način, ozbiljno povređujući njegovo ljudsko dostojanstvo i fizički integritet.

7. Slučaj R.P.

Građanin R.P. (1978) kazao je istraživaču YIHR: „Bio sam na protestu. Kada je bačen suzavac bježao sam kao i svi ostali. Na početku ulice Slobode od Hotela „Podgorica“, negdje po sredini zgrade, policijski džip me je prvo obalio a onda je iz kombija, koji je bio za džipom izašlo desetak specijalaca koji su se rasporedili, njih trojica četvorica su tukli mene, a ostali su trčali za drugima. Bez pitanja i komentara ikakvih kad su mislili da je dosta, otišli su. Par puta sam u nesvijest padao dok sam išao prema urgentnom u svom onom dimu! Iz jednog lokala,, ne znam kako se zove, dali su mi gazu da stavim na glavu jer je mnogo krvarilo. Nastavio sam do Mašinske škole pješke i onda mi je stao neki bračni par. Oni su me prevezli u urgentni.

Povrede koje su registrovane medicinskom dokumentacijom su: povreda glave, dvije otvorene rane, na lijevoj nozi tri velika hematoma, na grudnom košu lijevo hematom na tri rebra.

Savjet za građansku kontrolu rada policije u konkretnom slučaju je konstatovao zabrinjavajuće postupanje policijskih službenika i grubu povredu ličnog dostojanstva građanina R.P.

YIHR je u konkretnom slučaju pružila besplatnu pravnu pomoć građaninu R.P. Podnijeta je krivična prijava a još uvijek nema informacija kada će biti pokrenut sudski postupak.

8. Slučaj građanke B.R.

Građanka B.R. (1943), obratila se YIHR i saopštila da je u noći protesta Demokratskog fronta povrijeđena od strane policijskih službenika. Naime, B.R. je saopštila da je zbog toga što više nije mogla da stoji na protestima krenula kući, kako je navela, prije nereda. Kada je stigla do zgrade T-com-a bila je sama. Htjela je da pozove taksi da ide kući. Tada joj je iz pravca stare zgrade Vlade doletjela „bomba“ od koje je zadobila povrede. Povrede su registrovane u nalazima. Nakon toga joj je pomogao njoj nepoznati građanin.

Medicinskim nalazom registrovano je sljedeće: povreda lijeve potkoljenice nepoznatim predmetom. Vidljive dvije ekzorijacije na prednjoj strani srednje trećine lijeve potkoljenice, dimenzije oko 3 cm u prečniku, u krustoznom stadijumu, sa okolnim hematomom.

9. Slučaj građanke R.P.

Građanka R.P. (1948) obratila se YIHR 2. novembra 2015. godine sa pritužbom na policijskog službenika čiji identitet njoj nije bio poznat. Naime, bila je na protestima 17. oktobra ispred Skupštine Crne Gore. U jednom trenutku, grupa policijskih službenika je primijenila sredstva prinude i to snagu, a jedan policijski službenik ju je udario štitom, nakon čega je pala i zadobila povrede.

Medincki nalaz je sljedeći: povreda oba koljena, desnog lakta, desne šake i grudnog koša.

Savjet za građansku kontrolu rada policije ocijenio je da policijski službenik postupio prema građanki R.P. bez obazrivosti i poštovanja dostojanstva ličnosti i primijenio mjere koje nijesu bile neophodne za profesionalno obavljanje policijskog posla.

10. Slučaj nezakonitog lišavanje slobode u Dalmatinskoj ulici

Četvorica građana čiji je identit poznat, obratili su se YIHR i saopštili da su nezakonito lišeni slobode u noći između 24. i 25. oktobra 2015. godine.

Naime, oni su se nalazili u Dalmatinskoj ulici, u drugom dijelu grada u odnosu na mjesto protesta, a kako su nam kazali na protestima nijesu ni bili. Službenici policije su ih lišili slobode ispred porodičnih kuća.

YIHR je ovim građanima pružila besplatnu pravnu pomoć.

Sud za prekršaje u Podgorici donio je rješenje i oslobodio ova četiri građanina optužbe da su ometali i omalovažavali službenike policije.

11. Slučaj prebijanja tri građanina iz Kolašina

Građani D.Š., M.R. i A.R. iz Kolašina, učestvovali su na protestu 24. oktobra 2015. godine. Kada su krenuli vozilom za Kolašin, pripadnici SAJ-a su ih presreli automobilom „Hamer“. Iz vozila je izašlo više policijskih službenika koji su ih pretukli i demolirali njihov automobil Toyota Yaris.

Građani su pretrpjeli povrede koje su dokumentovane u medicinskoj dokumentaciji i fotografijama.

YIHR je pružila besplatnu pravnu pomoć. Postupak se vodi pred Osnovnim državnim tužilaštvom u Podgorici.

Savjet za građansku kontrolu rada policije je utvrdio da su policijski službenici u konkretnom slučaju grubo povrijedili lično dostojanstvo ovih građana, te da su silu upotrijebili nezakonito i bez opravdanog osnova prema građanima koji nijesu pružali nikakav otpor.

12. Slučaj nezakonitog hapšenja građanina M.M.

Građanin M.M. (1988) prijavio je YIHR da su ga policijski službenici nezakonito lišili slobode u noći protesta 24. oktobra 2015. godine.

On je kazao istraživaču YIHR da nije bio na protestima, ali da ga je policija lišila slobode kada je nosio vodu svom prijatelju. Prema njegovim riječima, ni na koji način nije remetio javni red i mir.

S druge strane, policija ga je optužila za omalovažavanje policijskih službenika. Suđenje pred Sudom za prekršaje u Podgorici je u toku.

13. Slučaj građanke Lj.S.

Građanka Lj.S. (1976) iz Podgorice prijavila je da su joj nanijete povrede tokom protesta, od strane nepoznatih lica koja su imala crne uniforme, a da je u neposrednoj

blizini od samo nekoliko metara bila policija koja nije intervenisala, spriječila ih ili joj kasnije ukazala pomoć. Jedno lice iz ove grupe je uperilo pušku i pogodilo je u nogu, a drugo lice je ispalilo suzavac iz istog pravca. Nakon toga je osjetila gušenje i zamaglio joj se vid.

Povreda na nozi je registrovana u medicinskoj dokumentaciji koju nam je dostavila. Takođe, urađene su i fotografije povrede.

Savjet za građansku kontrolu rada policije ocijenio je da je u konkretnom slučaju došlo do neprofesionalnog postupanja i povrede prava.

14. Slučaj građanina V.L.

Građanin V.L. (1956), podnio je pritužbu YIHR da je 24. oktobra 2015. godine zadobio povrede od strane policije tokom protesta ispred Skupštine Crne Gore, iako nije pružao nikakav otpor. On je istakao da je zadobio povrede lijeve ruke i lijeve noge. Kaže da su ga nakon što je pogođen i pošto je pao na zemlju, nekoliko momaka povukli i pomogli mu da napusti mjesto incidenta. Bilo mu je muka i ne zna da li je gubio svijest. Kada mu je bilo bolje, uputio se preko mosta Blaža Jovanovića. On je iz Sutomora i na protestu je bio sa porodicom. Kada su se svi okupili kod automobila koji je bio parkiran na parkingu kod Čepuraka, pošli su kući. Krv mu je točila iz ruke i noge i iste noći je pošao u hitnu pomoć, gdje su konstatovane povrede a pružena mu je i ljekarska zaštita. Tom prilikom izvađena su dva strana tijela iz njegove ruke. U nozi i ruci još uvijek ima stranih tijela i čeka hirušku intervenciju.

Savjet za građansku kontrolu rada policije je ocijenio da u konkretnom slučaju postoje elementi povreda prava i neprofesionalnog postupanja.

15. Slučaj građanina Đ.Š.

Građanin Đ.Š. (1992) iz Podgorice saopštio je da su ga policijski službenici pretukli 17. oktobra 2015. godine.

Naime, Đ. Š. je kazao da ga je više policijskih službenika tuklo a da je sve počeo jedan policijski službenik, koji nije prije toga ostvario nikavu komunikaciju s njim, već ga je odmah počeo udarati. Zatim ga je tuklo više policijskih službenika.

Đ.Š. je pretrpio teške tjelesne povrede. U medicinskim nalazima piše da je dobio udarac u predjelu glave, hematom 4x4 cm, otok i bolna osjetljivost desnog ramena, otok i bolna osjetljivost desnog lakta, hematom i ekzorijacija u predjelu zadnje strane zgloba lakta 5x3cm, ekzorijacija u predjelu lijevog lakta 2x2 cm, u predjelu epigastri-juma 3 paralelne trakaste ekzorijacije duzine po 4 cm, u predjelu srednje trećine desne natkoljenice hematom i ekzorijacija 3x2 cm, ekzorijacija u predjelu desne zatkoljene

jame 6x2 cm, bol i otok desnog koljena, desno paravertebralno u visini lopatice hematom 30x7 cm, a lijevo u lopatičnoj regiji hematom 20x4 cm, ekskoricijacija 2x2 cm u predjelu lijevog koljena.

Građanin Đ.Š. podnio je krivičnu prijavu a postupak je u toku.

16. Slučaj građanina D.D.

Građanin D.D. kazao je je istraživaču YIHR sljedeće: „Dana 24. oktobra 2015. godine u kasnim večernjim časovima, neposredno nakon okončanja građanskih protesta u centru Podgorice, prilikom vršenja službenih ovlašćenja-obezbijedivanja skupa, NN lica pripadnici SAJ-a u Kraljevom parku u centru Podgorice su mi prišli dok sam se mirno kretao kroz park, vraćajući se kući. Tom prilikom pripadnici SAJ-a su upotrijebili fizičku silu i palicu, bez ikakvog razloga, ne dajući nikakvo upozorenje. Posle prvog udarca u predjelu glave, pao sam na zemlju naslanajući se desnom stranom na ogradu parka, nakon toga pripadnici policije nastavljaju da me udaraju palicom i nogama po lijevoj ruci, leđima i glavi. Sve do trenutka dok me jedan od pripadnika SAJ-a nije povukao za ruku i izvukao iz grupe policajaca, nakon čega mi je pomogao da se udaljim na bezbjednije mjesto.

D.D. tom prilikom zadobija povrede ruke, nogu i leđa.

Savjet za građansku kontrolu rada policije je utvrdio da je došlo do prekoračenja ovlašćenja u konkretnom slučaju.

YIHR je u konkretnom slučaju pružila besplatnu pravnu pomoć. Postupak po podnešenoj krivičnoj prijavi je u toku.

17. Slučaj građanina B.R.

Građanin B.R. (1972) iz Nikšića obratio se YIHR sa navodima da su ga službenici policije pretukli nakon protesta 24. oktobra 2015. godine.

B.R. je zadobio povrede glave, pukla mu je desna arkada, kako je kazao, od udaraca nogama.

Uprava policije optužila je B.R. za ometanje i omalovažavanje službenika policije.

Sa druge strane Savjet za građansku kontrolu rada policije zaključio je da ponašanje policije u konkretnom slučaju nije bilo profesionalno.

18. Slučaj Nikole Bajčetića, odbornika DF-a u Skupštini Glavnog grada Podgorica

Nikola Bajčetić, odbornik DF u Skupštini Glavnog grada Podgorica, osuđen je na tri

mjeseca zatvora zbog pokušaja da spriječi policiju da ukloni šatore ispred skupštine 17. oktobra. Naime, Bajčetić je optužen da je vozilom "Reno" probio policijsku patrolu i kordon u Bulevaru Stanka Dragojevića i Bulevaru Svetog Petra Cetinjskog i da je na taj ugrozio živote učesnika protesta i policajaca 17. oktobra 2015. godine. Bajčetić je saopštio da je to uradio kako bi spasio kolege koje su tukli organi reda.

Bajčetić je optužio policijske službenike da su ga nakon toga pretukli i nanijeli mu povrede i demolirali njegov automobil. Snimak događaja se može vidjeti na ovom linku: https://www.youtube.com/watch?v=S_dEc3sXozo.

Bajčetić je tom prilikom zadobio povrede po cijelom tijelu, što je registrovano u medicinskim nalazima.

Savjet za građansku kontrolu rada policije ustanovio je da je došlo do prekoračenja policijskih ovlašćenja u trenutku kada je putničko motorno vozilo zaustavljeno a građanin Nikola Bajčetić lišen slobode. Savjet je to ustanovio na osnovu video snimka na kom se jasno vidi policijski službenik koji se kretao oko vozila, s lijeva na desno, i po istom, više puta, udario službenom palicom. Na insistiranje Savjeta u odgovoru Uprave policije nije saopšten identitet policijskog službenika koji vrši nedozvoljene radnje.

19. Slučaj građanina S.R.

Građanin S.R. (1985) obratio se YIHR i kazao: „Na zakazane proteste na Trgu Republike sam stigao u 19:00 sati, odakle sam se sa ostalim građanima uputio prema Skupštini Crne Gore. Za vrijeme pregovora između poslanika i policije nalazio sam se na rastojanju od sedam do deset metara, i na tom mjestu sam ostao sve vrijeme do momenta eskalacije sukoba između demonstranata i policije, što može potvrditi i kamera koja je bila postavljena na glavnom ulazu Skupštine Crne Gore, a lično vjerujem i kamere koje su bile u upotrebi pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova, koji su snimali upravo taj centralni dio u kome sam se i sam nalazio. Prije, za vrijeme i nakon protesta, ni na koji način nisam učestvovao u ometanju javnog reda i mira, već sam na iste došao iz ličnog ubjeđenja koji podrazumijeva mirne, demokratske i nenasilne demonstracije. Imajući u vidu da je munjevitom brzinom nastao sukob između demonstranata i policije, nakon što sam uvidio da je otišao određeni broj predmeta (najviše petardi i kamenica) u pravcu policije, mislim da sam napravio par koraka unazad, a onda je odjeknula snažna eksplozija. U isto vrijeme sam osjetio jak bol u lijevoj potkoljenici, od zgloba do koljena. Par sekundi nakon toga, tik pored mene je pao i suzavac, tako da sam u tim momentima osjetio priličnu dezorijentisanost i uz pomoć prijatelja, kome sam se naslonio na rame, brzo sam napustio pomenuto mjesto i uputio se u pravcu parka koji se nalazi ispred Skupštine. Zatim sam prešao ulicu i ušao u park koji se nalazi preko puta hotela "Hilton" odakle sam bezbjedno stigao kući. U ponedjeljak, 26. oktobra u 17:30 sati sam se obratio Urgentnom centru, gdje mi je hirurg konstatovao osam rana zadobijenih od gelera, od čega su dva strana tijela ostala u lijevoj potkol-

jenici (i ostaće zauvijek) i nije moguća nikakva hirurška intervencija, tako da sam nakon primljenih vakcina protiv tetanusa otpušten kući sa spiskom medikamenata koje treba da pijem. Moram istaći da se krećem uz pomoć štaka i da imam bolove, naročito u predjelu zgloba koji je je jako otečen, gdje se i nalazi geler koji je duboko ušao u meso, skoro do kosti.

Tužilaštvo je obaviješteno i o ovom slučaju.

20. Slučaj građanke V.V.

Građanka V.V. (1942), obratila se YIHR i saopštila da su je u noći protesta pogodili gumeni meci u nogu i ruku.

Savjet za građansku kontrolu rada policije na sjednici održanoj 15. aprila 2016. godine utvrdio je da je došlo do neprofesionalnog postupanja i povrede prava.

Naime, Savjet je ovu sjednicu održao nakon što je nezavisni dnevnik „Vijesti“ objavio tekst „Policija gumenim mecima pucala na građane“, u kom je predstavljen dokument MUP-a upućen Savjetu Evrope, povodom slučaja novinara Gojka Raičevića.

21. Slučaj u zlatarskoj ulici

Građani B.V. i M.B. Iz Podgorice prijavili su YIHR da su prebijeni od strane policijskih službenika nakon protesta 24. oktobra 2015. godine. Građani su zadobili brojne povrede po cijelom tijelu koje su dokumentovane u medicinskoj dokumentaciji.

Novinari Vijesti zabilježili su ovaj incident videom koji možete pogledati ovdje: <https://www.youtube.com/watch?v=DCeZNEfSdDw>.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je u mišljenju od 28. decembra 2015. godine zaključio na osnovu izjava podnosilaca pritužbe, uvida u izvještaje ljekara, video snimka i svih utvrđenih činjenica i okolnosti, da su policijski službenici neopravdano upotrijebili fizičku silu prema ovoj dvojici građana - nečovječnim i ponižavajućim postupanjem i time povrijedili njihova ljudska prava. Zaštitnik je preporučio da Uprava policije bez odlaganja, preduzme mjere za identifikaciju i utvrđivanje odgovornosti svih policijskih službenika koji su primjenili fizičku silu prema ovim građanima.

Na osnovu saznanja YIHR, Uprava policije još uvijek nije identifikovala policijske službenike koji su nezakonito postupali u ovom slučaju.

Savjet za građansku kontrolu policije je na sjednici 26. oktobra 2015. godine donio zaključak da su postupajući, službenici grubo povrijedili lično dostojanstvo ovih građana. Oni su prekomjerno upotrijebili silu prema građanima koji ne pružaju bilo kakav otpor.

22. Slučaj građanina D.B.

Građanin D.B. prijavio je da je tokom protesta pogođen nekim predmetom u predjelu noge. Prema njegovom mišljenju, u pitanju je bio suzavac koji se tom prilikom rasprsnuo, jer je osjetio jak nadražaj, kihanje i suzenje očiju. Ostao je da leži na tom mjestu. Pored njega su bila još dva starija čovjeka i jedno lice koje je imalo prsluk sa natpisom PRESS. Policija je naišla i privela njega i dvojicu starijih ljudi.

U medicinskoj dokumentaciji registrovane su brojne povrede.

Protiv građanina D.B. Uprava policije pokrenula je prekršajni postupak pred Sudom za prekršaje u Pogorici, optuživši ga da je zajedno sa dvije starije osobe bacaio kamenice na policijski automobil (marica). Postupak je u toku.

23. Tortura nad građanima X i Y

Naime, građani X i Y su prijavili YIHR torturu, koju su doživjeli od strane pripadnika SAJ-a. Oni su saopštili istraživaču YIHR da su u noći protesta sjedjeli u kafiću u Podgorici. Kako su saopštili, između 22:45 i 23:00 sata grupa policijskih službenika (najmanje deset pripadnika SAJ-a) su ih pretukli ispred samog kafića, pošto su policajci od njih tražili da izađu. X i Y naveli su da nijesu pružali otpor i da su ispoštovali sva naređena koja su dobili od strane policijskih službenika. Na kraju, policijski službenici ih nijesu priveli već su ih ostavili povrijeđene, što jasno ukazuje na sumnjivu upotrebu policijskih ovlašćenja u ovom slučaju.

X i Y zadobili su teške tjelesne povrede, koje su registrovane u medicinskoj dokumentaciji i fotografijama koje su u arhivi YIHR. Povrede koje je zadobio X su fraktura nosa, podlivi i modrice u predjelu leđa i gluteusa a povrede koje je zadobio Y su slomljen prst na četiri mjesta, nagnječenje rebara i hematomi po tijelu i glavi.

YIHR je o ovom slučaju obavijestila sve institucije. Međutim, građani X i Y su odustali od prijave i zatražili da obustavimo sve radnje.

Savjet za građansku kontrolu rada policije je ipak nastavio postupak i utvrdio da su prava građana X i Y grubo povrijeđena.

Preporuke:

- ◆ U gotovo svim slučajevima koji su prijavljeni državnom tužilaštvu, izostaju efikasne, nezavisne i djelotvorne istrage. Glavni problem koji tužilaštvo ističe jeste to što policijski službenici ne saopštavaju imena kolega koji su pod punom opremom kršili zakon i zlostavljali građane. Potrebno je da tužilaštvo i policija što prije identifikuju sve policijske službenike koji su kršili ljudska prava tokom protesta i procesuiraju njihovu odgovornost.

- ◆ Potrebno je da tužilaštvo ispita komandnu odgovornost za kršenje zakona tokom protesta, posebno situaciju kada komandant SAJ-a nije saopštio imena policijskih službenika koji su sa njim bili u automobilu.
- ◆ Uprava policije nije ispoštovala preporuke CPT da policijski službenici, kada su pod punom opremom i kada nije moguće izvršiti identifikaciju, na uniformama imaju jasne i vidljive oznake. Zbog toga je neophodno da se ova preporuka ispoštuje i da službenici u svim narednim akcijama sličnog tipa na uniformama nose jasne i vidljive oznake, na osnovu kojih se mogu identifikovati.

KOMANSKI MOST

Uvod

Posjeta JU Zavodu "Komanski most" obavljena je 21. oktobra 2015. godine. U timu je bilo četiri predstavnika iz Inicijative mladih za ljudska prava, Udruženja paraplegičara, Građanske alijanse i NVU Djeca Crne Gore.

Posjeta je bila najavljena i po odobrenju direktora ove ustanove.

Monitoring tim je primio Vaselj Dušaj, direktor ustanove. Sastanku su takođe prisutvovali: Slavka Mirović, rukovodilac službe za rad na okupacionoj terapiji; Jelena Banjević, rukovodilac Službe za prijem; Danica Kandić, glavna medicinska sestra i Borislav Đurović, socijalni radnik. Zahvaljujemo se upravi ove ustanove na otvorenom pristupu i saradnji.

Tokom posjete nijesmo dobili informacije o kršenjima prava korisnika niti o zlostavljanju ili nehumanom postupanju od strane zaposlenih u Komanskom mostu. Monitoring tim je među štićenicima primijetio neslaganje (verbalna komunikacija), konkretno među dvojicom braće. Ipak, zaposleni su kazali da nasilja među njima i ostalim štićenicima nema. Kod štićenika u ovoj ustanovi nijesmo primijetili tragove fizičkih povreda. Odnos zaposlenih prema korisnicima bio je profesionalan i prijateljski.

Djelatnost Zavoda, saglasno poslovima utvrđenim Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i Odlukom o organizovanju javne ustanove za smještaj lica sa posebnim potrebama, obuhvata zbrinjavanje, vaspitanje i obrazovanje, radno-okupaciono angažovanje i zdravstvenu zaštitu. Ustanova je počela sa radom 1976. godine.

Uslovi

Smještajni kapacitet ove ustanove su za 130 osoba, a trenutno u njoj boravi 112 korisnika (62 muškaraca i 50 žena). Četiri lica nijesu crnogorski državljani. Prošle godine nije bilo otpusta korisnika. Korisnici su smješteni u dva paviljona, A i B, koji su fizički odvojeni. Postoji i paviljon C, gdje su nekada bila smještena djeca ali, kako je saopšteno, od 2015. godine, u Zavod se ne smještaju mlađi od 18 godina. JU Komanski Most je postao smještaj za odrasla lica. Svaka soba ima po četiri kreveta. Sve sobe su bile uredne, prostrane, provjetrene i osvijetljene. Opremljene su sa krevetima sa urednom posteljinom, ormarima, ormarićima, stolovima, a pojedine sobe imaju televizore.. Sobe imaju zajedničko kupatilo i toalet. Toaleti su prilagođeni korisnicima kolica za kretanje. Postoje prostori za zajednički boravak u kojima su postavljene klupe, stolovi i televizori. U svim prostorijama koje je monitoring tim obišao, nivo higijene je bio na adekvatnom nivou. Odjeća na štićenicima je bila uredna i čista.

U vrijeme posjete monitoring tima, Paviljon C se renovirao i biće namijenjen za smještaj osoba sa autizmom. Radovi su u završnoj fazi.

Jelovnik je sastavio Institut za javno zdravlje. Korisnici imaju pet obroka, tri glavna jela i dvije užine. Četrdeset korisnika, zbog zdravstvenih problema, hrani osoblje. Monitoring tim nije dobio primjedbe na kvalitet ishrane.

Starateljstvo

Svim licima smještenim u ovoj ustanovi oduzeta je poslovna sposobnost od strane nadležnog Osnovnog suda.

Nakon kategorizacije određuje se staratelj. Ukoliko niko iz porodice ne želi da prihvati starateljstvo onda je Centar za socijalni rad dužan da odredi staratelja i to uglavnom nekoga zaposlenog u Centru za socijalni rad po službenoj dužnosti. Trenutno, 44 radnika iz Centra su staratelji.

Po riječima direktora, korisnici imaju pravnu zaštitu od strane organa starateljstva preko izabranog, neposrednog staratelja, dok Zavod samo pruža usluge. Pitanje prava korisnika na pravnu pomoć, ukoliko žele da pokrenu pitanje preispitivanja odluke o oduzimanju poslovne sposobnosti, ostaje otvoreno. Saopšteno je da ovakvih zahtjeva nije ni bilo u praksi.

Sastanci sa starateljima

Monitoring tim pozdravlja novu praksu koju je uvela uprava, a tiče se održavanja sastanaka sa Centrom za socijalni rad (svakog mjeseca) i održavanja sastanaka sa roditeljima i starateljima (najmanje dva puta godišnje). Novina u zakonu jeste i prilika da roditelj bude član Upravnog odbora. Na tim sastancima za sada dolazi oko 40% staratelja/roditelja, međutim, uvijek je više staratelja (službenici Centra za socijalni rad) nego roditelja.

Zavod snosi troškove za one roditelje koji dolaze na sastanke, a pod troškovima se podrazumijevaju putni troškovi i troškovi za hranu. Na isti način su obezbijeđeni troškovi roditeljima i članovima porodica koji dolaze u posjetu svom članu porodice koji je smješten u Zavodu.

Pozdravljamo i to što Zavod organizuje jednodnevne posjete korisnika svojim porodicama.

Zaposleni i medicinska zaštita

68 U ovoj ustanovi zaposleno je 82 ljudi. Vaselj Dušaj, direktor ustanove, kazao nam je

da je došlo do povećanja broja zaposlenih u odnosu na raniji period. Danas u Komanskom mostu rade i tri defektologa (i još jedan koji je na bolovanju), dva psihologa, tri socijalna radnika, jedan animator za kulturno zabavne aktivnosti, jedan predškolski vaspitač, dva radna animatora, dva fizioterapeuta.

Ukupan broj zaposlenih medicinskih radnika je 18, i još devet doktora koji su angažovani po ugovoru o djelu. U ovoj ustanovi takođe je zaposleno 18 njegovateljica.

Doktor opšte prakse u ovoj ustanovi nije zaposlen na puno radno vrijeme u trajanju osam sati, već je doktor penzionisano vojno lice i radi po ugovoru o djelu. Razlog tome jeste to što se niko nije htio prijaviti na oglas ili su jako brzo odustajali od ovog radnog mjesta. Doktor opšte prakse radi tri sata dnevno i po pozivu. Namjera uprave je da zaposli doktora za stalno međutim, u praksi se javlja problem jer mladi doktori nijesu zainteresovani za rad u ovoj ustanovi.

Devet doktora specijalista angažovani su po ugovoru o djelu i to neuropsihijatar, fizijatar, stomatolog, ginekolog, ortoped, kardiolog, internista, neurolog, urolog.

Broj medicinskih sestara/tehničara koji su trenutno angažovane je 13, iako ih na platnom spisku ima 16, a po sistematizaciji 18. Tri sestre su na porodiljskom odsustvu. Smjena sestara traje 12 sati.

Uprava ustanove „Komanski most“ istakla je da imaju dobru saradnju sa Kliničkim centrom Crne Gore. Prema njihovim riječima, korisnicima je obezbijedena efikasnija zaštita, manje čekaju kada povedu korisnika u KBC. Monitoring timu je rečeno da je tokom septembra 2015. godine oko 20 korisnika koristilo usluge oftalmologa u KBC-u.

Problem sa kojim se češće suočavaju je nabavka lijekova. Direktor je istakao da se ide u pravcu registrovanja ambulanta, jer bi im na taj način bilo lakše da nabave lijekove. U ovoj ustanovi postoje senzorna soba i Time-out soba. Soba za time out se koristi prema Protokolu za izdvajanje (izolaciju) korisnika Zavoda Komanski most. Pozdravljamo to što je protokolom definisan način izdvajanja i to što se izdvajanje ne smije koristiti kao kazna ili zloupotreba od strane osoblja. Od uprave smo dobili informaciju da se u dosadašnjoj praksi u momentima kada se korisnik nađe u stanju ekstremne auto i hetero agresivnosti, kao i izražene destrukcije, medikamentozna terapija i verbalna intervencija pokazale su se efikasnim, pa se soba za izdvajanje nije koristila.

Tokom 2015. godine bilo je 124 pregleda, uz redovni stomatološki sistematski pregled, koji je obuhvatio sve korisnike, njih 112.

Vrsta usluga	Broj korisnika
Stomatološko zdravstveno vaspitanje	Obuhvatilo sve korisnike
Prvi pregled	2
Fluorizacija ispiranjem sa nisko koncentrovanim rastvorima fluorida	12
Četkanje sa visoko koncentrovanim fluoridnim pastama	10
Zalivanje fisura	2
Kiretaža i ispiranje paradontalnog džepa	2
Termokauterizacija polipa gingive	1
Liječenje aftoznog stomatita	1
Ukazivanje prve pomoći	2
Čišćenje zubnog kamenca i uklanjanje mekih naslaga	6
Davanje injekcije	14
Ekstrakcija	10
Komplikovano vađenje zuba	4
•Drenaža	2
Liječenje abscesusa	2
Kontrolni pregledi	12
Ispun na I površini	2
Ispun na II površini	2
Indirektno prekrivanje pulpe	2

Aktivnosti

Štićenici najveći dio dana provode u dvorištu Zavoda. Saopšteno nam je da im je obezbijedena čista i topla obuća i odjeća. Vrata soba korisnika su otključana, osim u jednom slučaju kada je rečeno da sam korisnik zaključava vrata kada izlazi iz sobe. Na ispomoc u zavodskom domaćinstvu, kontinuirano je radno angažovano 14 korisnika (kuhinja i trpezarija, vešeraj, ispomoc oko njege korisnika, kao i ispomoc u održavanju higijene prostorija). Takođe, u okviru muške i ženske radne grupe (politehnička radionica, pletenje, vezenje i sl.) angažovan je 31 korisnik, od kojih po potrebi i njihovim željama, određen broj korisnika se angažuje povremeno na poslovima uređenja zelenih površina, voćnjaka i dr. Pozdravljamo ovakvu praksu i ohrabrujemo da se nastavi sa uključivanjem korisnika u različite aktivnosti u ovoj ustanovi.

Radna terapija se realizuje radnim danima u trajanju maksimum tri sata, uz pauze adekvatno raspoređene tokom dana. Uprava je saopštila da su napravljeni rehabilitacioni planovi za svakog korisnika.

Korisnici su uključeni u rad u kuhinji, vešeraju, održavanju zelenih površina i voćnjaka. Uprava je istakla da imaju planove za izgradnju plastenike i farmu za koke nosilje u cilju razvoja programa rehabilitacije.

Pet korisnika Zavoda učestvovalo je na specijalnim olimpijskim igrama. Ustanova razvija dobru saradnju sa ustanovama sličnog karaktera u regionu i sa nevladinim sektorom.

Preporuke:

- ◆ Preporučujemo da Ministarstvo rada i socijalnog staranja i JU Zavod Komanski most u saradnji sa drugim nadležnim organima, omoguće korisnicima besplatnu pravnu zaštitu i mogućnost da zatraže preispitivanje odluke o njihovom smještaju u ovoj ustanovi pred nadležnim sudom i da o tome budu redovno informisani. Takođe, predložimo da odluka o produženju smještaja bude u razumnom vremenskom intervalu razmatrana od strane nadležnog suda, bez obzira da li je ili ne taj postupak iniciran od strane samog korisnika.
- ◆ Neophodno je zaposliti doktora opšte prakse sa punim radnim vremenom, u skladu sa aktom o sistematizaciji radnih mjesta;
- ◆ Neophodno je povećati broj medicinskih sestara i njegovateljica. Neophodno je da se popune sva radna mjesta predviđena sistematizacijom, kada su u pitanju medicinske sestre.
- ◆ Imajući u vidu da je po protokolu za izdvajanje (izolaciju korisnika) Zavoda Komanski most predviđeno da specijalista psihijatar vodi složenu proceduru izdvajanja korisnika preporučujemo da se specijalista psihijatar primi na puno radno vrijeme kako bi pravovremeno uvijek bio u mogućnosti da obavlja ovu dužnost. Pozivanjem psihijatra koji nije stalno zaposlen, da dolazi po potrebi, u praksi može stvoriti probleme za redovno i adekvatno funkcionisanje. Imajući u vidu da se izdvajanje može dogoditi izvan smjene rada psihijatra, neophodno bi bilo obezbijediti edukaciju određenog broja sestara/tehničara za ove potrebe ali praktikovati da specijalista psihijatar uvijek donese odluku o izdvajanju.

SPECIJALNA BOLNICA ZA PSIHIJATRIJU

Tokom 2015. godine monitoring tim je tri puta obišao Specijalnu bolnicu za psihijatriju. Monitoring tim je primio direktor Dragan Čabarkapa sa saradnicima.

Direktor je upoznao monitoring tim sa trenutnom situacijom u ustanovi. Na dan posjete bilo je 252 pacijenta a ustanova raspolaže sa 240 kreveta, što čini popunjenost iznad 100%. U bolnici je zaposleno 150 ljudi. Po sistematizaciji, taj broj bi trebao biti 200 i to u najvećoj mjeri tehničari koji bi ujedno predstavljali i obezbjeđenje. Struktura zaposlenih je deset psihijatara, sedmoro specijalizanata, tri psihologa, dva sociologa, dva defektologa.

Smještajni kapaciteti:

Odjeljenje	Kapacitet	Tip
Urgentno odjeljenje	10 kreveta	otvorenog tipa
Odjeljenje za liječenje bolesti zavisnosti (alkoholizam i narkomanija)	20 kreveta	otvorenog tipa
Akutno muško odjeljenje	30 kreveta	Zatvoreno psihijatrijsko odjeljenje
Akutno žensko odjeljenje	21 krevet	Zatvoreno psihijatrijsko odjeljenje
Sudsko odjeljenje	21 krevet	Zatvorenog tipa
Hronično muško odjeljenje	46 kreveta	Zatvorenog tipa
Hronično žensko odjeljenje	40 kreveta	Zatvorenog tipa
Rehabilitaciono odjeljenje	52 kreveta	Zatvorenog i otvorenog tipa

Po riječima direktora, funkcionisanje Sudskog odeljenja predstavlja najveći izazov za bolnicu. Od predviđenog broja pacijenata, tj. 21 pacijenta, u bolnici se nalazi 60 lica po ovom osnovu. Obezbeđenje na ovom odeljenju radi privatna agencija. Potreban je bolji vid obezbeđenja i službenika obezbeđenja koji bi bili adekvatno obučeni za ovu vrstu zaštite.

U trenutku posjete, lice iz privatnog obezbeđenja je cijelu prethodnu noć radilo obezbeđenje drugog objekta a onda je nastavilo ujutro da radi poslove zaštite Sudskog odeljenja u bolnici. Na ulazu svake sobe nalaze se vrata sa rešetkama koja se zaključavaju nakon 22 sata.

Bolnica nema žensko odjeljenje za liječenje bolesti zavisnosti. Okupaciona sala je opremljena određenim fondom knjiga, sredstvima za pravljenje figurica i predmeta, kao i slikarskim priborom. Sala je opremljena teretanom.

Bolnica ima Zaštitnika prava pacijenata – Ombudsmana, Savjet i Etički komitet. Na svakom odjeljenju su vidno istaknute kutije za žalbe. Saopšteno nam je da je malo predavki podnijeto Ombudsmanu. Najčešći razlozi za žalbu su, kako nam je saopšteno, bili neosnovani. Samo jedan pacijent je u prethodnom periodu imao prigovor na odgovor Ombudsmana i žalio se drugostepenom organu.

U trenutku posjete, u ovoj bolnici bio je veliki broj pacijenata kojim nije potrebno bolničko liječenje, već čuvanje i njega u porodici ili socijalnoj ustanovi. Većina socijalnih pacijenata hospitalizovana je na osnovu zahtjeva Centra za socijalni rad. Ovakvih pacijenata je više od 50% u bolnici, dok je broj pacijenata kojima je potrebno psihijatrijsko liječenje po izjavi direktora 110.

Za pacijente koji ugrožavaju svoje i tuđe zdravlje postoji krevet sa kožnim fiksatorom. U trenutku posjete, ova metoda primijenjena je kod jednog pacijenta jer je više puta pokušavao da izvrši samoubistvo.

Tokom posjeta, nijesmo dobili informacije o torturi, zlostavljanju ili nehumanom postupanju ili kažnjavanju.

U bolnici, u trenutku posjete, nije bilo maloljetnih osoba. Napominjemo da u ovoj bolnici, kao ni u bilo kojoj drugoj u Crnoj Gori, nema organizovanog liječenja djece ni omladine, pa je upitan kvalitet liječenja maloljetnih lica u ovoj ustanovi.

Broj pacijenata sa izrečenom mjerom bezbjednosti po godinama:

Godina	Broj pacijenata
2010	78
2011	89
2012	85
2013	76
2014	76
2015	112

Na listi čekanja bilo je 23 pacijenta sa izrečenom mjerom obaveznog liječenja zavisnika od droga.

Tokom 2014. godine, dostavljen je Sudskom odjeljenju sljedeći broj novoizrečenih presuda od strane svih sudova u Crnoj Gori sa izrečenom mjerom bezbjednosti:

- ◆ Mjera bezbjednosti obaveznog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi: 19 pacijenata
- ◆ Mjera bezbjednosti obaveznog liječenja zavisnika od alkohola: 5 pacijenata
- ◆ Mjera bezbjednosti obaveznog liječenja zavisnika od droga: 14 pacijenata
- ◆ Mjera bezbjednosti obaveznog liječenja na slobodi: 2 pacijenta

Tokom posjete obavljen je razgovor sa dva pacijenta Lj.M. i V.R. Pacijent V.R. nije imao primjedbe na tretman u bolnici.

Pacijent Lj.M. se ranije obratio YIHR pismom u kom je naveo da je prinudno i nezakonito zadržan bez ijednog dokaza da ima mentalnu bolest. U trenutku naše posjete, on je već 60 dana boravio u bolnici i imao je zahtjev da ga pregleda nezavisna ljeakarska komisija, koja bi utvrdila njegovo mentalno zdravlje. U saradnji sa nevladinom organizacijom Akcija za ljudska prava, koja je pacijentu Lj.M. pružila besplatnu pravnu pomoć, Osnovni sud u Herceg Novom donio je rješenje o obustavljanju postupka za izricanje mjere bezbjednosti pacijentu Lj. M.

Preporuke:

- ◆ Neophodno je da država razvije sistem socijalne brige i staranja i poveća dostupnost adekvatnih alternativa psihijatrijskim bolnicama i osigura da osobe koje ne zahtijevaju dalji tretman u Specijalnoj bolnici za psihijatriju, dobiju adekvatnu zaštitu. Podsjećamo da je Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava isto preporučio Crnoj Gori 2014. godine. Takva situacija bi omogućila da se poveća broj pacijenata koji bi učestvovao u terapijskim i rehabilitacionim aktivnostima koje su prilagođene njihovim potrebama i moguće bi bilo proširiti spektar takvih aktivnosti.
- ◆ Izvršiti popunjavanje radnih mjesta u skladu sa sistematizacijom radnih mjesta i preporukama CPT, datim u izvještaju od 2013. godine.
- ◆ Neophodno je uspostaviti adekvatan sistem obezbjeđenja u skladu sa preporukama CPT, koji smatra da prisustvo uniformisanih čuvara u psihijatrijskoj ustanovi teško može doprinijeti nastanku terapijskog okruženja. CPT je preporučio da crnogorski nadležni organi preduzmu korake, da se što je prije moguće, značajno poveća prisustvo medicinskog osoblja. Komitet vjeruje da bi ovo omogućilo upravi Specijalne bolnice za psihijatriju u Dobroti da stavi tačku na praksu zapošljavanja radnika obezbjeđenja unutar forenzičko psihijatrijskog odjeljenja.